

The book cover features a central vertical panel with a photograph of a sunset or sunrise over a body of water. The sky is filled with vibrant orange and yellow clouds, with a bright sun partially obscured. The water below is a deep blue-purple. This central panel is flanked by two vertical bands of a dark blue, textured material, possibly leather or cloth, which has a slightly mottled appearance. The overall design is elegant and artistic.

Mensur Valjevac

Vrste Objave

Mensur Valjevac

VRSTE OBJAVE

(كَيْفِيَّاتُ الْوَحْيِ)

Zenica, 2003

Islamska pedagoška akademija u Zenici

Vrste Objave

(كَيْفِيَّاتُ الْوَسْخِيِّ)

Urednik

Imam h. Midhat-efendija Čelebić

Recenzija

doc. dr. Safet Halilović

doc. dr. Šefik Kurdić

Redakcija

Asif Bjelić

Džemal Salkić

Miralem Duranović

Tehnička obrada

Izet Pehlić

Dizajn

Saladin Pašalić

Izdavač

Islamska pedagoška akademija u Zenici

Štamparija Minex - Zenica

Tiraž: 1000

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna i univerzitetska biblioteka

Bosne i Hercegovine, Sarajevo

297.164

VALJEVAC, Mensur

Vrste Objave / Mensur Valjevac. - Zenica :

Islamska pedagoška akademija, 2003. - 111 str. ; 20 cm.

Bibliografija : str. 108 - 111

ISBN 9958 - 9771 - 7 - 6

COBISS / BH - ID 11846918

Na osnovu mišljenja Federalnog ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta broj: 03-15-1324/03 od 24.04.2003 godine, knjiga je oslobođena plaćanja poreza na promet proizvoda i usluga.

*“Nijednom čovjeku nije dato da
mu se Allah obraća osim na
jednom od tri načina:
nadahnućem, ili iza xastora, ili
da pošalje ixastanika koji,
Njegovom dozvolom, objavljuje
ono što On hoće. - On je, xaista,
Uzvišen i Mudar!”*

Umjesto predgovora

Jedna od glavnih odrednica Kur'ana časnog je da je on Objava Allaha Uzvišenog, Njegova Riječ i Uputa. *"I Kur'an je sigurno objava Gospodara svjetova; donosi ga povjerljivi Džibril, na srce tvoje da opominješ na jasnom arapskom jeziku; on je spomenut u knjigama poslanika prijašnjih."* (Eš-Šu'arâ', 192-196)

Kur'an je putokaz ljudima i jasan dokaz pravoga puta i razlikovanja dobra i zla. Objavljivan¹ je Muhammedu, s.a.v.s., u vremenskom periodu od dvadest i tri godine njegove poslaničke misije. Prenesen je i sačuvan putem *mutevatir* predaje koja s naučne stane ne ostavlja ni najmanje sumnje u autentičnost onoga što se prenosi. Tako je svaka kur'anska riječ sačuvana baš onako kako je objavljena i muslimani imaju u potpunosti sačuvan izvornik svoje Objave.

Kur'an je, dakle, Allahova, dž.š., Objava i Njegov Govor koji je upućen čovjeku: njegovim mislima, srcu, duši, biću... To je govor koji izvješćuje čovjeka o njegovom Stvoritelju, Allahu dž.š., o Njegovim osobinama i atributima, o Njegovoj Moći, Milosti, Uzvišenosti, Sveznanju itd...

To je Knjiga koju je Allah opisao na sljedeći način: "A od Allaha vam dolazi svjetlost i Knjiga jasna kojom Allah upućuje na puteve spasa one koji nastoje da steknu zadovoljstvo Njegovo i izvodi ih, po volji Svojoj, iz tmina na svjetlo i na pravi put im ukazuje." (El Maide, 15-16)

"Allah objavljuje najljepši govor. Knjigu sličnu po smislu, čije se pouke ponavljaju, zbog kojih podilazi jeza one koji se Gospodara svoga boje, a kada spomene ime Allahovo, kože njihove i srca njihova se smiruju. Ona je Allahov pravi put na koji On ukazuje onome kome On hoće; a onoga koga Allah ostavi u zabludi niko na pravi put neće moći uputiti." (Ez-Zumer, 23)

Allah, dž.š., je objavio Kur'an da bude "objašnjenje za sve; i uputa i milost i radosna vijest za one koji jedino u Njega vjeruju." (En-Nahl, 89)

Sa objavljivanjem Kur'ana postavljeni su temelji vjerovanja (akaida) i osnove islamskog vjerzakona (šerijata), kao i opća načela islama, tj. njegovi osnovni principi u vjerskom, ideološkom, zakonodavom i moralnom pogledu.

Objava Kur'ana predstavlja početak nove epohe u razvoju ljudskoga roda, jer je Kur'an svojom pojavom pokrenuo i inicirao jedan od najvećih preobražaja u povijesti čovječanstva. Prema kur'anskom učenju među ljudima nema nikakve razlike, osim u njihovom pristupu dobru i zlu, korisnom i štetnom, lijepom i hrdavom.

Svrha postojanja različitih naroda i nacija je u međusobnom upoznavanju, saradnji na dobru, razmjeni iskustava i međusobnom ispomaganju, a nikako u borbi, hegemoniji, antagonizmu itd. Pravednost se traži do te mjere da čovjek treba da gleda na svakog drugog kao na samoga sebe.

Kur'an je središnja istina islamskog življenja. Oko Kur'ana je skoncentriran cjelokupni život vjernikov. To je riječ u kojoj musliman živi. Još od prvog trenutka, kada ga majka rađa, na uši muslimanskog novorođenčeta uči se šehadet koji predstavlja suštinsku poruku Kur'ana. Musliman dok je još dijete uči neke odlomke Kur'ana, a neke njegove formulacije počinje ponavljati još od časa kad može govoriti. On neprestano ponavlja neka njegova poglavlja u svojim svakodnevnim namazima. On se ženi dok se odlomci iz Kur'ana recitiraju, a kada i umire preporučeno je da se u njegovoj blizini uči Kur'an. Ukratko, Kur'an je tkivo od kojeg je satkan život muslimana; njegovi ajeti su poput niti iz kojih je izatkana supstancija njegove duše.

Zbog svega navedenog, prvo što čovjeku muslimanu naumpadne kada se spomene riječ **objava** je - Kur'anska Objava, tj. Objava Kur'ana Časnog. Kako je tekao sam čin Objave? Šta se o tome može saznati na osnovu dva glavna izvora islama: Kur'ana i Sunneta? Da li je Poslanik Muhammed, s.a.v.s., imao objavu još nečeg osim Kur'ana? Kakva je razlika između te objave i Kur'anske Objave? Općenito, šta je objava (ar.

vahj) i kako se ta riječ upotrebljava u islamskim izvorima? Da li mi, obični smrtnici imamo udjela u Objavi, tj. da li mi možemo biti njeni recipijenti i na koji način?

Knjiga koja je pred vama predstavlja svojevrsan pokušaj rasvjetljavanja pitanja vezanih za fenomen Objave u islamu. Njen priređivač, Mensur ef. Valjevac, inače asistent na predmetu Tefsir na Islamskoj pedagoškoj akademiji u Zenici, nije žalio truda i vremena da, na osnovu validnih šerijatskih dokaza i shodno kriterijima ozbiljnog naučno-istraživačkog rada, pristupi razradi pitanja vezanih za Objavu, njene vrste, načine dostave i prijema.

Ova studija, iako malehna po obimu svojih stranica, predstavlja značajan doprinos u razradi navedene tematike. Specifikum ovog rada je u tome što je njegov priređivač koristio mnoštvo klasičnih djela islamske provenijencije, naročito onih iz oblasti hadisa i tefsira. Tekstovi i predaje koji se obilno citiraju sistematski su poredani tako da čitatelj s lakoćom može razumjeti njihovu poruku i značenje. S obzirom da je Objava u osnovi jedan natprirodna pojava sasvim je normalno i opravdano da se prilikom govora o tom fenomenu poziva na klasičnu literaturu pogotovo onu koja je u vezi sa tradicijskim predajama. Jedino na osnovu toga je moguće dobiti ispravan uvid o pitanjima vezanim za taj fenomen.

Literatura koja tretira ovu tematiku na našem jeziku je inače oskudna, tako da i iz tog razloga preporučujem ovu knjigu našoj javnosti, naročito učenicima medresa, studentima islamskih fakulteta i akademija i, naravno, svima onima koji žele da se upoznaju sa islamskim shvatanjem fenomena Objave.

Zenica,
decembar, 2002. godine

dr. hfz. Safet Halilović
docent tefsira na IPA u Zenici

¹ Među islamskim učenjacima preovladava mišljenje da je Kur'an odjedanput (*džumleten vahideten*) spušten tj. objavljen iz *Levhi Mahfuza* (Ploče Brižljivo Čuvane) na način doličan samoj stvari na nama najbliže nebo (*es-sema ed-dunja*), a zatim je postepeno i prema potrebi dostavljan Poslaniku, s.a.v.s., za dvadeset i tri godine njegove poslaničke misije. Noć u kojoj se to dogodilo je Uzvišena noć (*Lejletu-l-kadr*), i za nju se u suri *Ed-Duhan* kaže da je „*Lejletun mubareketun*“, tj. blagoslovljena, mubareći noć. Ova noć je u mjesecu ramazanu i u njoj je bilo i prvo javljanje meleka Džibrila Muhammedu, a.s., u pećini Hira, tj. dostava prvih pet ajeta iz sure *El-'Alek*. Za ovo mišljenje poznati islamski učenjak imam Es-Sujuti u svom kapitalnom djelu *El-Itkanu fi 'ulumi-l-Kur'an* tvrdi da je najispravnije i najpoznatije, a potom navodi predaje od *selefi-saliha* (naročito od Ibni Abbasa) u kojima se to konkretizira.

Uvod

Hvala Allahu Uzvišenom, Koji se ljudima obraća samo **“nadahnućem, ili iza zastora, ili da pošalje izaslanika koji, Njegovom dozvolom, objavljuje ono što On hoće.”**¹ Premudrom Koji Se obznanio, objavio i otkrio stvorenjima Svojim, objavljivanjem knjiga Svojih koje je opečatio Kur'anom kojeg je učinio *“gasiteljem žeđi učenih, proljećem srca pravnika, stazom glavnom za puteve dobrih, liječenjem poslije kojeg nestaje bolest, svjetlošću s kojom nema tmine, užetom čija je veza čvrsta, utvrdom čiji je vrh nerazrušiv, čašću za onoga koji je slijedi, mirom za onoga koji u nju uđe, uputom za onoga koji je prati, opravdanjem za onoga koji je usvoji, dokazom za onoga koji njome dokazuje, svjedokom za onoga koji njome raspravlja, pobjedom za onoga koji njome uvjerava, nosačem za onoga koji je nosi, nosiljkom za onoga koji se koristi njome, znakom za onoga koji traži putokaz, štitom za onog koji se zaštićuje, znanjem za onoga koji shvaća, kazivanjem za onoga ko je prenosi, i presudom za onoga koji sudi.”*² i kojeg je učinio *“savjetnikom koji ne obmanjuje, vođom koji ne zavodi, kazivačem koji ne laže i lijekom za bolesti najveće: poricanje Istine, dvoličnost, pobunu i zabludu.”*³ Salat i selam pečatu svog Poslanja, koji je primio, podnio i ponio terete Univerzalne

Objave, njegovoj časnoj i čistoj porodici koju je Allah Dragi učinio "mjestom tajni Njegovih, skloništem stvari Njegovih, posudama znanja Njegova, središtima mudrosti Njegove, skrovištima spisa Njegovih i planinama vjere Njegove",⁴ i drugovima njegovim "koji su kao zvijezde na Nebu za kojom god krenete izaći ćete na pravi put"⁵ - najboljoj od svih stvorenih generacija čiju vrijednost neće stići ni jedna generacija poslije njih.

Riječ koja se u bosanskom prevodi kao objava vezan je za arapski korijen w – h – j (وحى) koji znači: žuriti, brzati, tajno i časovito doznačiti, skrenuti pažnju, davati znak (bilo samim glasom ili nekim pokretom), otkriti nešto (nekome), nadahnuti, inspirirati, učiniti otkrovenje, objaviti, otkriti, obznaniti, uliti, usaditi (u srce)...⁶ U Kur'anu je spomenuto više morfoloških oblika izvedenih iz ovog korijena (وحي).⁷

O ovom temeljnom leksičkom značenju riječi (*brzina, časovitost*) govori i predanje vezano za Isra i Mi'radž, Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme. Iz njega, zapravo, učimo kakav treba da bude i naš odnos prema vjesnicima Allaha Uzvišenog, njihovim nasljednicima⁸ i Objavi Njegovoj. Poslužićemo se prijevodom profesora R. Mahmutćehajića djela Martina Lingsa (Ebu Bekr Siradžud-din) **Muhammed, Život njegov osnovan na vrelima najstarijim.**

Svako je dijete kurejško znalo da je karavani potreban mjesec dana da ode od Mekke do Sirije i mjesec da se vrati, a Muhammed sad tvrdi da je išao tamo i vratio se u jednoj noći. Jedna skupina ljudi ode Ebu-Bekru pa reče: “Šta sada misliš o svome prijatelju? On kaže da je sinoć išao u Jerusalem i tamo klanjao, pa se onda vratio u Mekku.” Ebu Bekr ih optuži za laganje, ali ga oni uvjeriše da je Muhammed u tome času u Mesdžidu i da govori o putovanju svom. “Ako on tako kaže,” reče Ebu-Bekr, “onda je to istina. I kakvo je čudo u tom? On mi kazuje da mu vijesti dolaze s Neba na zemlju u jednom času noći i dana i ja mu vjerujem. To je izvan onoga čemu se vi čudite. (والله لعن كان قاله لقد صدق فما)

يعجبكم من ذلك فوالله إنه ليخبرني أن الخير ليأتيه من السماء إلى الأرض في ساعة (من ليل أو نهار فأصدقه فهذا أبعد مما تعجبون منه) Zatim, ode u Mesdžid kako bi ponovio svoju tvrdnju: “Ako on tako kaže, onda je to istina.” To je ono po čemu mu je Vjerovjesnik dao nadimak *es-Siddik*, što znači “veliki svjedok istine” ili “veliki potvrditelj istine”.⁹

U odnosu na Allaha Uzvišenog “Vahj” ima slijedeću definiciju u islamskom Šerijatu: “Govor Allaha Uzvišenog objavljen nekom od Njegovih vjerovjesnika (كَلَامُ اللَّهِ تَعَالَى الْمُنَزَّلُ عَلَى نَبِيٍّ مِنْ أَنْبِيَائِهِ)”.¹⁰

“Etimološko značenje objave još i danas postoji; o tome nam govore i mnogi Kur’anski ajeti. U Kur’anu se veli da je Bog dž.š. nadahnuo pčelu, nebo, zemlju, brda, Musaovu a.s. majku

itd., dok je šeriatsko značenje prestalo s Alejhisselamovim preseljenjem; to mišljenje zastupa Ehli sunnet vel džema'at..."¹¹

"Vahj ili objava je jedna nadrazumska pojava i prema tome su riječi i pero nemoćni da u tančine objasne suštinu vahja, tako da to svak odmah posve pojmi. Dovoljno nam je to, da tâ objava spada u red stvari koje su same po sebi moguće, a o kojoj su nam Kur'an i Alejhisselamov hadis dovoljno dokaza donijeli, pa da je vjerujemo i usvojimo. Tim vahjom je Allah dž. š. svojom neizmjernom moći odlikovao neke ljude, da bi na taj način bili vodiči ostalima pravoj i istinskoj sreći."¹²

"Koji su primili Božju Objavu i koje je ta velika čast i blagodat zadesila, imali su naročita duhovna svojstva, da vide stvari koje drugi nisu mogli vidjeti. Zahvaljujući tim duhovnim svojstvima, oni su čuli, slušali i gledali što drugi nisu mogli čuti, slušati i gledati."¹³

U ovome radu ćemo, kroz dostupnu nama literaturu i zaključke proistekle iz nje pokušati da pišemo o vrstama/načinima dostavljanja Objave Allaha Dragog i njenog prijema od strane Allahova Poslanika, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, pri tom ne ulazeći u druge sfere objavljivanja (Allah - el-Levhul-mahfuz - Semaud-Dunja - Bejtul-'Izzeti...) što svakako zaslužuje da bude tema jedne posebne studije.¹⁴

O vrstama Objave Allah Uzvišeni govori u 51. ajetu sure Eš-Šura:

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا
فِيُوحِي بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيُّ حَكِيمٌ.

“Nijednom čovjeku nije dato da mu se Allah obraća osim na jednom od tri načina: nadahnućem, ili iza zastora, ili da pošalje izaslanika koji, Njegovom dozvolom, objavljuje ono što On hoće. - On je, zaista, Uzvišen i Mudar!”

Islamski učenjaci govore o više načina dostave i prijema Objave, počevši od pet (Es-Sujuti¹⁵), odnosno šest (Handžić¹⁶), do sedam, odnosno osam (Ibn Kajjim El-Dževzije¹⁷), pa sve do 46 (El-Halimi¹⁸).

Mi smo napravili presjek vrsta i raznih oblika Objave, odnosno načina njenog dostavljanja i prijema kroz prizmu ovog ajeta, a koji su zabilježeni u tefsirsko-hadiskoj literaturi, podastirući niz činjenica koje govore o tome. Došli smo do sljedećih rezultata:

PRVA VRSTA: nadahnućem (وَحْيًا):

Prvi način: nadhnuće u općem smislu

(الْوَحْيُ بِمَعْنَى الْإِلْهَامِ الْعَامِّ)

Drugi način: nadahnuće u posebnom smislu

(الْوَحْيُ بِمَعْنَى الْإِلْهَامِ الْخَاصِّ)

Treći način: istiniti san (الرُّؤْيَا الصَّادِقَةُ)

DRUGA VRSTA: ili iza zastora

(أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ):

Četvrti način: govor Allaha Uzvišenog u njegovom, sallallahu 'alejhi ve selleme, snu

(تَكْلِيمُ اللَّهِ إِيَّاهُ فِي نَوْمِهِ)

Peti način: posredni govor Allaha Uzvišenog

(تَكْلِيمُ اللَّهِ نَبِيًّا بِوَاسِطَةِ مَا)

Šesti način: nespodredni govor Allaha Uzvišenog

(تَكْلِيمُ اللَّهِ إِيَّاهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَفَاحًا).

TREĆA VRSTA: ili da pošalje izaslanika koji, Njegovom dozvolom, objavljuje ono što On hoće

(أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِي بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ):

Sedmi način: pojava meleka u ljudskom obliku

(تَمَثُّلُ الْمَلَكِ بَشَرًا)

Osmi način: pojava meleka u njegovom naravnom obliku (رُؤْيَةُ الْمَلَكِ فِي صُورَتِهِ الَّتِي خُلِقَ عَلَيْهَا)

Deveti način: pojava meleka slično glasu zvona

(إِتِّمَانُ الْمَلَكِ فِي مِثْلِ صَلْصَلَةِ الْحَرَسِ)

¹ Kur'an, sura eš-Šura, 51.

² Ali ibn Ebi Talib, *Staza rječitosti*, str. 37.

³ Op. cit., str. 37.

⁴ Op. cit., str. 54.

⁵ El-Menavi, *Fejdul-Kadir*, 1/209. (أصحابي بمنزلة النجوم في السماء)
(فأياهم اقتديتم اهتديتم)

⁶ Vidi: Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, str. 1621.

⁷ O različitim morfološkim oblicima vezanim za korijen riječi „objava“ koji su spomenuti u Kur'anu, kao i problemu njihovog prevođenja u naš jezik vidi: Dr Enes Karić, *Uvodu u tefsirske znanosti*, str. 34. i dalje.

⁸ „Učeni su oni koji su nasljednici vjesnika (إن العلماء ورثة)
(الأنبياء)“ Tirmizija, Ebu Davud, Ibni Madže, Ahmed i Ibi Hibban.

⁹ Abu Bakr Siraj ad-Din, *Muhammed, Život njegov osnovan na vrelima najstarijim*, str. 115. Usporedi: Abdul-Halim Mahmud, *Isra i Mi'radž*, str. 43-44; Abdul-Melik ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijjetu*, 2/244-5.

¹⁰ Vidi: Menna' El-Kattan, *Mebahis fi 'ulumil-Kur'an*, str. 26-27.

¹¹ Muhamed Tufo, *Temelji tefsirske nauke (Usuli-tefsir)*, str. 321-322.

¹² H. Mehmed Handžić, *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*, str. 12.

¹³ Vidi: Kur'an Časni, preveli: Hafiz Muhamed Pandža i Džemaludin Čaušević, str. 647.

¹⁴ Šire o tome vidi: H. Mehmed Handžić, op. cit., str. 7-11; Dr Enes Karić, op.cit., str. 45-52.

¹⁵ Vidi: Es-Sujuti, *El-Itkanu fi 'ulumil-Kur'an*, 1/59-60.

¹⁶ H. Mehmed Handžić, op. cit., str. 11.

¹⁷ Vidi: Ibn Kajjim El-Dževzijje, *Zadul-me'ad*, 1/78.

¹⁸ El-Askalani, *Fethul-Bari bi šerhi Sahihil-Buhari*, 1/27.

PRVA VRSTA: NADAHNUĆEM

(وَحْيًا)

Prva od tri spomenuta načina putem kojih se Allah Uzvišeni obraća ljudima jeste “nadahnuće (وَحْيًا)” koje ima svoju slojevitost. Općenito uzevši, sve stvoreno, tj. sva stvorenja primaju neku vrstu objave, odnosno nadahnuća od Allaha Uzvišenog, različitim putevima, što je uslovljeno i određeno njihovim fizičkim izgledom, odnosno unutrašnjim sadržajem. Tako možemo govoriti o nadahnuću u “općem” i “posebnom” smislu i “istinitim snovima” kao različitim segmentima ove vrste objavljivanja, odnosno obznanjivanja Allaha Uzvišenog Njegovim stvorenjima.

Prvi način: nadahnuće u općem smislu

(الْوَحْيُ بِمَعْنَى الْإِلْهَامِ الْعَامِّ)

Ova vrsta objavljivanja obuhvata sve stvorene svjetove, bilo tjelesne, tj. dorazumske ili pojavne, bilo duhovne - nadrazumske, ili objavne, kao i sintezu tih svjetova, tj. čovjeka.

I) tjelesni/fizički ili pojavni svijet

(عَالَمُ الطَّبِيعَةِ، الْمَلَكُ، الشَّهَادَةِ، الْخَلْقِ)

Tako možemo govoriti o:

1/ nadahnuću mineralnog svijeta i flore (عَالَمُ الْمَعْدِنَاتِ وَالنَّبَاتَاتِ) kroz nadahnuće:

- Zemlje;

“Kad se zatrese Zemlja potresom svojim, i izbaci Zemlja terete svoje, i rekne čovjek: 'Šta joj je?' Toga dana kazivat će vijesti svoje, jer će joj Gospodar tvoj objaviti (بَادِرْتِكَ أَوْحَىٰ لَهَا).”¹

- i nebesa;

“Potom ih je uredio kao sedam nebesa u dva dana, i objavio u svakom nebu stvar njegovu (وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا); a uljepšali smo nebo dunjaa svjetiljkama i zaštitom; to je odredba Moćnog, Znalca.”²

2/ nadahnuću faune (عَالَمُ الْحَيَوَانَاتِ), kroz nadahnuće:

- pčele

Dr Subhi Salih³ ga naziva nagonским ili instinktivnim nadahnućem životinje (الإلهام الغريبي) prema riječima Allaha Uzvišenog:

“Gospodar tvoj je pčelu nadahnuo (وَأَوْحَىٰ (رُبُّكَ إِلَى النَّحْلِ): 'Pravi sebi kuće u brdima i u dubovima i u onome što naprave ljudi, zatim, hrani se svakovrsnim plodovima, pa onda idi stazama Gospodara svoga, poslušno!' Iz utroba njihovih izlazi piće različitih boja koje je lijek ljudima. To je, uistinu, dokaz za ljude koji razmišljaju.”⁴

II) duhovni/beztjelesni ili objavni svijet

(عَالَمٌ مَا وَرَاءَ الطَّبِيعَةِ، الْمَلَكُوتِ، الْعَيْبِ، الْأَمْرِ)

Ovdje možemo govoriti o nadahnuću meleka od strane Allaha Uzvišenog:

“Kada je Gospodar tvoj nadahnuo meleke (إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ): 'Ja sam s vama, pa učvrstite one koji vjeruju!' U srca nevjernika Ja ću strah uliti, pa ih vi po šijama udarite, i udarite ih po prstima.”⁶

III) sinteza ova dva svijeta - čovjek (الْإِنْسَانُ)

Čovjek može imati *božansko nadahnuće* ili *šejtansku inspiraciju*.

1) Božansko nadanuće

To je opće nadahnuće od Allaha Uzvišenog svake duše onim za što ima stvorenu ili urođenu sklonost (الْإِلْهَامُ الْفَطْرِيُّ).

Upotrebljavajući glagol (يُلْهِمُ - أَلْهِمَ) - nadahnuti, dati inspiraciju - koji ima infinitiv četvrte forme trokorijenitih glagola, tj. “ilhâm (الْإِلْهَامُ) - nadahnuće, inspiracija” Allah Uzvišeni kaže:

“I tako mi duše i Onoga Ko je usavršava, pa je nadahnjuje (فَأَلْهَمَهَا) njenom pokvarenošću (fudžûr) i njenom moralnošću (takvâ). Spasio se

onaj ko je očisti (مَنْ زَكَّاهَا), a propao je onaj ko je upropasti.”⁶

Ovo je **jedno** od dva moguća značenja ovih ajeta prema Katadi, Mudžahidu, Ikrimi i Se'id ibn Džubejru koje se temelji na 14. i 15. ajetu sure El-E'ala: “Spašen je onaj koji se očisti i spomene ime Gospodara svoga, pa molitvu obavi! (فَذُكِّرْ مَنْ) ”, dok po mišljenju Ibni Abbasa mogu imati **drugo** značenje: “Spasio se onaj kome je Allah očisti, a propao je onaj kome je Allah upropasti.” U prilog ovog drugog Ibni Kesir, kao tipični predstavnik tradicionalnog tumačenja Kur'ana, navodi sljedeće hadise:

“Koga je Allah Uzvišeni stvorio za jedan od dva položaja On ga i priprema za djelovanje na njemu. Potvrda toga je u Allahovoj knjizi: 'I tako mi duše i Onoga Ko je usavršava, pa je nadahnjuje njenom pokvarenošću i njenom moralnošću. Spasio se je onaj kome je On očisti, a propao je onaj kome je On na stranputicu odvede.'. (مَنْ كَانَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَهُ لِوَأَحَدَةٍ مِنَ الْمَنْزِلَتَيْنِ يُبَيِّنُهُ لِعَمَلِهَا) . وَتَصَدِّقُ ذَلِكَ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا)”⁷

“Na lijep način tražite dunjaluk, jer je svakome olakšano ono zašto je stvoren. (أَجْمِلُوا فِي) (طَلَبِ الدُّنْيَا فَإِنَّ كُلَّ مِيسِرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ)”⁸

Kao i predaja Ibn Ebi Hatima koji je zabilježio da je Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, rekao:

“Spašena je ona duša koju očisti Allah Uzvišeni. (أَنْلَحَتْ نَفْسٌ زَكَاةَا اللهُ عَزَّ وَجَلَّ)”

U drugoj predaji Ibn Ebi Hatim bilježi da je Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, kada bi proučio ovaj ajet iz sure eš-Šems (8) učio sljedeću dovu:

“Allahu, daj duši mojoj njezinu moralnost (takvaluk) i očisti je. Ti Si Onaj koji je najbolje čisti, Ti si njezin Zaštitnik i Gospodar (اللَّهُمَّ أَتِ نَفْسِي) ”.⁹
 (تَقْوَاهَا وَزَكَّاهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا أَنْتَ وَلِيَّهَا وَمَوْلَاهَا

Dovu sličnog sadržaja koju navodi Ibni Kesir zabilježili su i Muslim, Nesaija i Ahmed:

“Allahu, tražim zaštitu sa Tobom od slabosti, ljenosti, duboke starosti, kukavičluka, škrtosti i kazne u mezaru. Allahu, daj duši mojoj njezinu moralnost (takvaluk) i očisti je. Ti Si Onaj koji je najbolje čisti, Ti si njezin Zaštitnik i Gospodar. Allahu, tražim zaštitu sa Tobom od srca koje nema skrušenosti, od duše koja nema sitosti, od znanja koje ne koristi i dove kojoj se ne odaziva. (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْهَرَمِ وَالْحَيْنِ وَالْبُخْلِ) وَعَذَابِ الْقَبْرِ اللَّهُمَّ أَتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا وَزَكَّاهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا أَنْتَ وَلِيَّهَا وَمَوْلَاهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ وَنَفْسٍ لَا تَشْبَعُ وَعِلْمٍ لَا يَنْفَعُ وَدَعْوَةٍ لَا تُسْتَجَابُ لَهَا”¹⁰

Naravno, sve ovo ne treba razumjeti u značenju determinizma (džebr), već u značenju da Allah Uzvišeni nadahnjuje dušu njezinim unutrašnjim sadržajem fudžura (nemoralnosti, pokvarenosti), da bi se ona toga klonula, kao što je nadahnjuje njezinim takvalukom, tj.

moralnošću, kako bi to ostvarila i postigla, a od Allaha Uzvišenog trebamo tražiti putem ovih dova, da u tome i uspijemo. Najpotpunije nadahnuće (ilham) je da duša bude nadahnutu prihvatanjem i slijeđenjem Šerijata.¹¹ Jedan od najljepših komentara na ovaj ajet dao je veliki mufessir sufijske provenijencije šejh Isma'il El-Hakki, Allah mu se smilovao, koji kaže: "To (čistota duše) nekad se pripisuje robu zbog njegovog zalaganja u tome, kao riječi Uzvišenog: 'Uspjeće samo onaj ko je očisti. (فَدَأْفَلَحَ مَنْ زَكَّاهَا)', nekada Allahu zato što je to Njegovo stvaranje i odredba, kao riječi Uzvišenog: 'Ali Allah čisti onoga koga On hoće. (وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ)',¹² nekada je to neko drugi (Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme) zbog svoje posredničke uloge u njihovom dolasku do toga (čišćenja), kao: 'Uzmi od dobara njihovih zekat, da ih njime očistiš i blagoslovljenim ih učiniš. (خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا'¹³, a nekada je to neki ibadet kao sredstvo čišćenja..."¹⁴

U Kur'anu i Hadisu su opisana različita stanja duše (nefs), koja govore o stupnjevima njenog razvoja. Za detaljnije informacije o ovoj temi čitaocce upućujemo na knjigu hadži Midhat-efendije Čelebića "Suština Islama", koja je objavljena u Sarajevu 2002. god., u kompletu djela istog autora, pod naslovom: "**OBZNANA PUTA ISPRAVNOG**".

U Izvorima (Usul) se govori o sedam stanja duše:

- Duša sklona zlu
(en-nefsul-emmara)¹⁵
- Duša koja sebe kori
(en-nefsul-lewama)¹⁶
- Nadahnjujuća duša
(en-nefsul-mulhima)¹⁷
- Smirena duša
(en-nefsul-mutmeinna)¹⁸
- Zadovoljna duša
(en-nefsur-radija)¹⁹
- Zadovoljavajuća duša
(en-nefsul-merdijja)²⁰
- Savršena ili čista duša
(en-nefsus-safija/kamila)²¹

2) šejtansko nadahnuće, i to kroz:

- *nadahnuću/došaptavanju svim ljudima od strane šejtana ljudskih i džinskih:*

“Reci: 'Tražim zaštitu Gospodara ljudi, Vladara ljudi, Boga ljudi, od zla šejtana-napasnika, koji zle misli unosi u srca ljudi (الَّذِي يُوسِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ) - od džinnova i od ljudi! (مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ)”²²

Mukatil, mufessir druge generacije, unošenje zlih misli u srca ljudi (وَسْوَسَاتٍ) od strane šejtana komentariše: “To je poziv na pokoravanje njemu, bez glasa čije razumijevanje stiže u srce.”²³

Takve inspiracije i došaptavanja pošteđeni su samo oni koje je Allah Uzvišeni pomogao i zaštitio:

“E tako mi dostojanstva Tvoga, reče (šejtan), sigurno ću ih sve na stranputicu navesti, osim Tvojih među njima robova iskrenih/čistih - MUHLESÎN (مُخْلِصِينَ)”²⁴

“Za svakog od vas zadužen je njegov pratilac/dvojnjak (*karîn*) od džinna. ‘I za tebe, Allahov Poslaniče?’, pitali su. ‘I za mene, s tim da me je Allah pomogao protiv njega, pa je on primio islam i naređuje mi samo dobro.’ (مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَقَدْ وَكَّلَ بِهِ قَرِينَهُ مِنَ الْجِنَّ قَالُوا وَإِيَّاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ وَإِيَّايَ إِلَّا أَنْ (اللَّهُ أَعَانَنِي عَلَيْهِ فَاسْلَمَ فَلَا يَأْمُرُنِي إِلَّا بِخَيْرٍ).”²⁵

Aiša, supruga Allahova Poslanika, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, prenosi da je jedne večeri Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, izašao od nje i kaže: “Osjetila sam ljubomoru. On je došao i primijetio šta me je snašlo: ‘Šta ti je, Aiša? Zar si ljubomorna?’ Odgovorila sam: ‘Kako da neko poput mene ne bude ljubomoran na nekog poput tebe?’ Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, je rekao: ‘Zar ti je došao tvoj šejtan?’ Pitala sam: ‘Allahov Poslaniče, zar ja

imam šejtana?' Odgovorio je: 'Da.' Pitala sam: 'I svaki čovjek?' Odgovorio je: 'Da.' Pitala sam: 'I ti, Allahov Poslaniče?' Odgovorio je: 'Da, ali me je moj Gospodar pomogao protiv njega pa je postao muslimanom.'. (أَفَدُّ جَاءَكَ شَيْطَانُكَ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْ) .
 مَعِيَ شَيْطَانٌ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ وَمَعَ كُلِّ إِنْسَانٍ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ وَمَعَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ
 ”(نَعَمْ وَلَكِنَّ رَبِّي أَعَانَنِي عَلَيْهِ حَتَّى أَسْلَمَ“²⁶

“Šejtanska nadahnuća su raznovrsna i promjenljiva... šejtan mijenja podsticaje: ako se odbije jedan, on dolazi s drugim, jer je njemu važno da čovjek grijeh čini kako bi ga na put koji vodi u propast naveo...”²⁷

Jedini način islamizacije osobnog šejtana i zaštite od ovakve negativne vrste nadahnuća jeste srčana čistoća (الإِخْلَاصُ), kojoj, naravno, prethodi fizička čistoća (الطَّهَارَةُ), popraćena trajnim spominjanjem Allaha Uzvišenog:

“Ovladao je njima šejtan, pa je učinio da oni zaborave spominjanje Allaha. Takvi su partija šejtanova, a oni na šejtanovoj strani će sigurno stradati.”²⁸

“A ko bude slijep na spominjanje Milostivog, dodijelit ćemo mu šejtana, pa će mu on biti drug.”²⁹

“Šejtan stavlja svoju njušku/kljun u čovjekovo srce, pa ako spomene Allaha on uzmakne i udalji se, a ako zaboravi (na Allaha) on šapuće u njegovo srce i to je šejtan-napasnik

إِنَّ الشَّيْطَانَ وَاضِعُ خَطْمِهِ عَلَى قَلْبِ ابْنِ آدَمَ فَإِنْ ذَكَرَ اللَّهَ حَسَنًا وَإِنْ نَسِيَ التَّقَمَّ (قَلْبُهُ فَذَلِكَ الْوَسْوَسُ الْخَنَّاسُ)³⁰.

Vjesnik, sallallahu alejhi ve selleme, svakog trenutka (fi kulli ahjanihi) je spominjao Allaha Uzvišenog.³¹

Fizička čistoća se postiže održavanjem čistoće tijela, odijela i stana.

Čistoća tijela obuhvata: kupanje (gusul), abdest, pranje ruku prije i poslije jela, pranje zuba, rezanje nokata i pranje poslije obavljene nužde.

Čistoća odijela obuhvata: pranje od alkohola, krvi, mokraće i drugih nečistoća.

Čistoća stana obuhvata: odstranjivanje alkohola, slika i figura živih bića, svinjskih proizvoda i ostalog smeća.³²

Srčana čistota se postiže zikrullahom – spominjanjem Allaha Uzvišenog, kako je zabilježeno u hadisu: "Svaka stvar ima sredstvo za čišćenje, a sredstvo za čišćenje srca je spominjanje Allaha (zikrullah). Najspasonosnije od Allahove kazne je spominjanje Allaha Uzvišenog (إن لكل شيء صقالة وإن صقالة القلوب ذكر الله وما من شيء) ³³". (أبجى من عذاب الله من ذكر الله)

Spominjanje Allaha je jedan od imperativa Allaha Uzvišenog i pritrđenih sunneta Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme:

"O vjernici, spominjite Allaha spominjanjem mnogim (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا)³⁴".

"Spominjite Allaha tako mnogo da kažu: 'Luđak!' (أَكْثَرُوا ذِكْرَ اللَّهِ حَتَّى يَقُولُوا مَحْثُونَ)." ³⁵

"Spominjite Allaha toliko da licemjери kažu: 'Vi se pretvarate!' (أَذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ: إِنَّكُمْ مُرَائُونَ)." ³⁶

Dragog Allaha možemo spominjati na više načina:

- namaz je jedan od vidova trajnog spominjanja Allaha Uzvišenog: "Ja sam, uistinu, Allah, drugog boga, osim Mene, nema; zato se Meni klanjaj i namaz obavljaj da bi ti uvijek na umu bio! (وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي)." ³⁷

- učenja Kur'ana: "Najvrjednije čime se vraćate Allahu je ono što je došlo od Njega, tj. Kur'an (إِنَّكُمْ لَا تَرْجِعُونَ إِلَى اللَّهِ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِمَّا خَرَجَ مِنْهُ يَعْنِي الْقُرْآنَ)." ³⁸

- izgovaranja kelime "la ilahe illallah": "Najvrjedniji zikir je la ilahe illallah, a najvrjednija dova je El-hamdu lillah (أَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَفْضَلُ الدُّعَاءِ (الْحَمْدُ لِلَّهِ)." ³⁹

"'Obnavljajte svoje vjerovanje/iman!' Upitaše: 'Kako ćemo obnavljati naše vjerovanje, Allahov Poslaniče?' On odgovori: 'Mnogo i često izgovarajte la ilahe illallah.' (جَسَدُوا إِيمَانَكُمْ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ) (وَكَيْفَ يُجَدِّدُ إِيمَانَنَا قَالَ أَكْثَرُوا مِنْ قَوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ)." ⁴⁰

Ovdje bismo još istaknuli, kao poseban segment spominjanja Allaha Uzvišenog, što brojnije ponavljanje salavata na Muhammeda, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme. To je jedinstven imperativ kojeg čini i Dragi Allah, što

svakako ukazuje na njegovu važnost i značaj, ali i vrijednost njegova izvršavanja:

“Uistinu Allah Uzvišeni i meleki Njegovi donose salavat na Vjesnika. O pravovjerni, donosite i vi na njega salavat i selam.”⁴¹

Mnogi ljudi, kao i Iblis, spremni su da prihvate postojanje Allaha, Gospodara, ali ne i da priznaju drugog čovjeka kao boljeg i odabranijeg od sebe što mi muslimani - pravovjernici svakodnevno činimo učeći salavate na Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve sahabihi ve selleme, time mu priznajući prednost i odabranost nad nama.

Donošenje salavata je uspostavljanje trajne ljubavi i veze između roba i Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve sahabihi ve selleme. To je jedna od karika u lancu vjerovanja koja se ni na koji drugi način ne može postići. Donošenje salavata je preduvjet za sve veću Poslanikovu ljubav prema svome sljedbeniku muslimanu i za Poslanikovo, sallallahu alejhi ve alihi ve sahabihi ve selleme, upoznavanje sa imenom onoga koji donosi salavate na njega. Zar čovjek može imati veću čast od one koja mu se ukazuje prilikom pominjanja njegova imena pred Allahovim Poslanikom, sallallahu alejhi ve alihi ve sahabihi ve selleme.⁴²

Podsjetićemo se na neke hadise:

“Allah će zadužiti za moj kabur jednog meleka kojem je dao imena stvorenja i ko god donese salavat na mene do Sudnjeg dana on će

mi dostaviti njegovo ime i ime njegovog babe: 'Taj sin toga donio je salavat na tebe.' "43

"Allah ima posebnu skupinu meleka koji putuju i koji mi od mojih sljedbenika prenose selame."44

"Nema nikoga ko meni selam nazove, a da mi Allah dušu ne vrati da mu odgovorim na selam."45

Ko donese na mene jedan salavat Allah donese na njega deset salavata, umanji mu se deset grijeha i podigne deset stepeni (derezat)."46

"Meleki neprestano donose salavat na onoga koji donosi salavat na mene, pa neka to rob umanji ili uveća."47

"Ko donese na mene jedan salavat Allah donese na njega deset; ko donese na mene deset salavata Allah donese na njega stotinu; ko donese na mene stotinu salavata⁴⁸ Allah će mu među oči napisati razrješenje (beraet) od licemjerstva i beraet od Vatre i nastaniće ga sa šehidima na Kijametskom danu."49

"Ko donosi na mene u jednom danu hiljadu salavata neće umrijeti dok ne vidi svoje mjesto u džennetu."50

"Mnogo donosite salavate na mene petkom. To je dan prisutni u kojem meleki prisustvuju. Salavati svakog ko donosi salavate meni se predočaju sve dok ih ne završi." Upitao sam: "I poslije smrti?" Odgovorio je: "I poslije

smrti. Allah je zabranio Zemlji da uništava tijela vjesnika. Allahov vjesnik je živ i opskrbljen.”⁵¹

Molimo Allaha Uzvišenog, donoseći salavat na Njegova Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve sahabihi ve selleme, da nas uputi i nadahne da što više donosimo salavate na Njegova miljenika i odabranika, našeg prvaka i predvodnika Ahmeda, Muhammeda, Mustafu, sallallahu alejhi ve alihi ve sahabihi ve selleme, i tako budemo mjestom pozitivnih nadahnuća i inspiracija.

Stupanj srčane čistote, koji ćemo postići putem zikrullaha i drugih ibadeta, umnogome ovisi od srčane prisutnosti u toku zikrullaha. Najbolji primjer za to je namaz:

“Teško onima koji klanjaju, a koji su prema namazu svom nemarni, onima koji nastoje da budu viđeni.”⁵²

“Kada ustaju da namaz obave, lijeno se dižu, i samo zato da bi se pokazali pred svijetom, a Allaha skoro da i ne spominju.”⁵³

“Čovjek obavi namaz, a od namaza nema osim desetine, devetine, osmine, sedmine, šestine, petine, četvrtine, trećine ili polovine, dakle, onoliko koliko je u njemu bio prisutan.”⁵⁴

Ukoliko se namaz obavlja sa srčanom prisutnošću, onda on “odvraća od razvrata i svega što je ružno”,⁵⁵ i vremenom postaje trajnim namazom:

“Čovjek je, uistinu, stvoren malodušnim: kada ga nevolja snađe – brižan je, a kada mu je

dobro – nepristupačan je, osim klanjača, koji su trajno u namazu.“⁵⁶

Kao posebno efikasno sredstvo na putu osobne islamizacije izdvajamo ahababstvo, sastajanje i prijateljevanje sa braćom muslimanima, naravno, kroz druženja u kojima je prisutan zikrullah:

“... pa ko želi od vas sredinu dženneta neka se drži zajednice, jer je šejtan sa jednim, a od dvojice je dalje.”⁵⁷

Takva druženja i sijela u Hadisu se preporučuju u džamijama, medžlisima, halkama zikra i gdje god se sastaju braća u imanu:

“Gdje god da se sastanu ljudi spominjući Allaha Uzvišenog, opokole ih meleki, prekrije ih rahmet, na njih se spusti smiraj i Allah ih spomene onima kod Njega.”⁵⁸

H. Omer bi uzimao za ruku jednog, dvojicu ljudi i govorio: “Hajde, da vjerovanje /iman/ povećamo!”, pa bi Allaha Uzvišenog spominjali.⁵⁹

Isto kao što je i namaz lakše i vrjednije dvadeset i nekoliko puta u džematu klanjati, tako su nošenje životnih tegoba, tereta, pa i osobna islamizacija lakši i brži putem ahababstva i prijateljevanja sa drugom braćom muslimanima. Prijateljevanje sa starijim, izraslijim i jačim u vjeri je nužnost i ima bolje efekte:

“Ko umre bez vođe-imama, umro je smrću neukog.”⁶⁰

“Ko povuče ruku iz pokornosti, sresće Allaha, na dan proživljenja, bez ikakva dokaza u

svoju korist, a ko umre bez prisege /bej'at/ na sebi umro je smrću nezalice.”⁶¹

“Prisustvujte zikru, budite blizu imama, jer čovjek se neprestanim držanjem postrani udalji, pa i ako uđe džennet, uđe kašnije!”⁶²

- nadahnuće šejtana njihovim odabranicima i šticeenicima:

“Ne jedite ono pri čijem klanju nije spomenuto Allahovo ime, to je, uistinu, grijeh! A šejtani navode šticeenike svoje (وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَيْهِمْ) (أُولَئِكَ هُمُ) da se s vama raspravljaju, pa ako biste im se pokorili, i vi biste, sigurno mnogobošci postali.”⁶³

- međusobno nadahnuće šejtana ljudskih i džinskih:

“I tako učinili smo svakom vjesniku neprijeteljem šejtane ljudi i džinna – oni objavljuju jedni drugima kitnjast govor, obmanjujući (يُوحِي) (تَعْضُّهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا). A da je htio Gospodar tvoj, ne bi to radili. Zato ostavi njih i ono šta izmišljaju.”⁶⁴

ZAKLJUČAK: Ovaj vid objave karakteriše sve stvorene svjetove, bilo one objavne ili pojavne i njegovi recipijenti su svi ljudi, kao i meleki. Čak i šejtani džinski i ljudski mogu nadahnjivati svoje šticeenike, tzv. šejtanske odabranike - evlije (evlijaihim) i sve ljude općenito.

- ¹ Sura Ez-Zilzal, 1-5.
- ² Sura Fussilet, 12.
- ³ Vidi: Dr Subhi Salih, *Mebahisu fi ...*, str. 23-24.
- ⁴ Sura En-Nahl, 68-69.
- ⁵ Sura El-Enfal, 12.
- ⁶ Sura Eš-Šems, 7-10.
- ⁷ Vidi: Ahmed, *Musned*, 15/81, hadis 19821.
- ⁸ Vidi: Ibn Madže, *Sunen*, 2/725, hadis 2142.
- ⁹ Ove dvije predaje su nevedene prema: Ibni Kesir, op. cit., 4/666-667.
- ¹⁰ Vidi: Muslim, *Sahih*, 4/2079, hadis 2706.
- ¹¹ Vidi: Šihabud-din El-Alusi, *Ruhul-meani*, 13/61.
- ¹² Sura En-Nur, 21.
- ¹³ Sura Et-Tevbe, 103.
- ¹⁴ Vidi: Isma'il El-Hakki, *Tefsiru ruhil-bejan*, 10/444.
- ¹⁵ Sura Jusuf, 53.
- ¹⁶ Sura El-Kijame, 2.
- ¹⁷ Sura Eš-Šems, 8.
- ¹⁸ Sura el-Fedžr, 27.
- ¹⁹ Sura el-Fedžr, 28.
- ²⁰ Sura el-Fedžr, 28.
- ²¹ „Među muškarcima je više onih koji su postigli stupanj savršenosti, a među ženama su Merjema - kćerka Imranova, i Asija – žena Fir'avnova... (كَمَلُ مِنَ الرِّجَالِ كَثِيرٌ وَلَمْ يَكْمُلْ مِنْ)
النِّسَاءِ إِلَّا أَسِيَةُ امْرَأَةِ فِرْعَوْنَ وَمَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَإِنَّ فَضْلَ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الْوَيْدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ)“ Navedeno prema: Midhat Čelebić, *Suština Islama*, str. 55.
- ²² Sura En-Nas, 1-6.
- ²³ El-Kurtubi, *El-Džami' u li ahkamil-Kur'an*, 20/260.
- ²⁴ Sura Sad, 82-83. U Kur'anu je evidentna razlika između onih koji nastoje očistiti svoj robovanje

(ibadet) Allahu Uzvišenom u svim životnim situacijama od prljavštine krivovjerja (širk), ili su ponekad u tom stanju, tj. MUHLISINA i onih koji su trajno čisti, tj. MUHLESINA. Sto dvanaesta kur'anska sura, koja govori o potpunoj i savršenoj čistoti Allahove Jednote (tevhidullah), imenovna je IHLAS-om. Nasuprot čistom vjerovanju je zaprljano vjerovanje ili krivovjerje (IŠRAK – ŠIRK). Osoba koja robuje nečemu ili nekom upredo sa Allahom naziva se MUŠRIKOM.

²⁵ Vidi: Muslim, *Sahih*, 4/2168, hadis 2814.

²⁶ Vidi: Muslim, *Sahih*, 4/2168, hadis 2815.

²⁷ Midhat Čelebić, *Suština Islama*, str. 47.

²⁸ Sura El-Mudžadele, 19.

²⁹ Sura Ez-Zuhruf, 36.

³⁰ El-Bejheki u „Šu'abul-iman“. Citirano prema: Es-Sujuti, *Ed-durrul-mensur fit-tefsiril-me'sur*, 6/721.

³¹ Vidi: Ibn Hadžer El-Askalani, *Fethul-Bari* 1/485.

³² Vidi: Čelebić, Midhat i Abdullah: *Ilmihal*, str. 23.

³³ Ibn ebi Dunja i Bejheki. Citirano prema: Abdul-Azim El-Munziri, *Et-Tergib...*, 2/243.

³⁴ Sura El-Ahzab, 41.

³⁵ Ahmed, Ebu Ja'ala, Ibn Hibban i Hakim. Citirano prema: Abdul-Azim El-Munziri, *Et-Tergib...*, 2/246.

³⁶ Taberani i Bejheki. Citirano prema: Abdul-Azim El-Munziri, *Et-Tergib...*, 2/246.

³⁷ Sura Ta-Ha, 14.

³⁸ Hakim i Ebu Davud. Citirano prema: Abdul-Azim El-Munziri, *Et-Tergib...*, 2/216.

³⁹ Ibni Madže, Nesajja i Ibni Hibban. Navedeno prema: Abdul-Azim El-Munziri, *Et-Tergib...*, 2/259.

⁴⁰ Ahmed. Navedeno prema: Abdul-Azim El-Munziri, *Et-Tergib...*, 2/259.

⁴¹ Sura el-Ahzab, 56.

- ⁴² Vidi: Ahmed Ferid, *Bistro more pobožnosti i suptilnosti*, str. 114.
- ⁴³ Bezzar, *Musned*, 4/254-5.
- ⁴⁴ Sunenun-Nessai, 3/43.
- ⁴⁵ Ebu Davud. Navedeno prema: Ibni Kesir, *Tefsirul-Kur'anil-Azim*, 3/680.
- ⁴⁶ Sunenun-Nessai, 3/55.
- ⁴⁷ Ahmed. Navedeno prema: El-Munziri, *Et-Tergib...*, 2/325.
- ⁴⁸ Misli se na svakodnevno donošenje salavata.
- ⁴⁹ Taberani. Navedeno prema: El-Munziri, *Et-Tergib...*, 2/321.
- ⁵⁰ Ibn Šahin. Navedeno prema: El-Munziri, *Et-Tergib...*, 2/326.
- ⁵¹ Ibn Madže. Navedeno prema: Abdul-Azim El-Munziri, *Et-Tergib...*, 2/327.
- ⁵² Sura El-Mua'un, 4-6.
- ⁵³ Sura En-Nisa, 142.
- ⁵⁴ Ebu Davud, Nesai, Ibn Hibban. Nevedeno prema: Midhat Čelebić, *Suština Islama*, str. 95.
- ⁵⁵ Sura EL-Ankebut, 45.
- ⁵⁶ Sura El-Me'aridž, 19-23.
- ⁵⁷ Ahemed i Et-Tirmizi, *Sunen*, 4/466, hadis 2165.
- ⁵⁸ Muslim, Tirmizija i dr. Navedeno prema: Abdul-Azim El-Munziri, *Et-Tergib...*, 2/253.
- ⁵⁹ Ali el-Hasimi, *Šahsijjetul-muslim*, str. 52.
- ⁶⁰ Taberani i Ahmed, *Musned*, 13/188., hadis 16819.
- ⁶¹ Muslim, *Sahihu Muslime ...*, 12/240, hadis 1851.
- ⁶² Ahmed, *Musned*, 15/130-131., hadis 19999.
- ⁶³ Sura El-En'am, 121.
- ⁶⁴ Sura El-En'am, 112.

Drugi način: nadahnuće u posebnom smislu

(الْوَحْيُ بِمَعْنَى الْإِلْهَامِ الْخَاصِّ)

Allah Uzvišeni i Njegov Vjesnik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve sellem, govore o posebnom nadahnuću kojim su bili darovani neki od Allahovih robova:

- kao što je nadahnuće Musaove, 'alejhis-selam, majke:

"Kada smo majku tvoju nadahnuli onim što se samo nadahnućem stiže (إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰ): 'Metni ga u sanduk i u rijeku baci, rijeka će ga na obalu izbaciti, pa će ga i Moj i njegov neprijatelj prihvatiti.' I Ja sam učinio da te svako voli i da rasteš pod okom mojim."¹

"I Mi nadahnusmo Musaovu majku (وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ (أُمِّ مُوسَىٰ): 'Doji ga, a kad se uplašiš za njegov život, baci ga u rijeku, i ne strahuj i ne tuguj, Mi ćemo ti ga, doista, vratiti i poslanikom ga učiniti.'"²

- ili nadahnuće Isaovih, 'alejhis-selam, učenika:

"I kada sam objavio havarijunima (وَإِذْ أَوْحَيْنَا (إِلَىٰ الْحَوَارِيِّينَ): 'Vjerujte u Mene i poslanika Mog', rekli su: 'Vjerujemo i posvjedoči da smo mi muslimani.'"³

- ili nadahnuće vjesnika, 'alejhimus-selam:

Zamahšeri u svome El-Keššafu⁴ bilježi predaju od Mudžahida:

“Allah je objavio Zebur Davudu, 'alejhis-selam, u njegova prsa. (أوحى الله الزبور إلى داود عليه السلام في) (صدره)”

- *meleksko* (نَفَثُ الْمَلِكِ فِي رُوعِهِ) *nadahnuće Allahova Poslanika, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme*

Mudžahid, veliki mufessir druge generacije, to naziva “ilhamom - nadahnućem”.⁵ O tome su hadise sličnog sadržaja zabilježili Ebu Nu'ajm (Hiljetul-evlija), Taberani od Ebu Umame (El-Mu'džemul-kebir), Bezzar od Huzejfe i dr. Hakim ga ocjenjuje kao sahih, a navodi ga i Askalani u Fethul-Bariju, a mi ćemo navesti jednu od predaja:

“Ruhul-kudus (Džibril, 'alejhis-selam) je nadahnuo moje srce/dušu⁶ da niko neće umrijeti prije nego upotpuni svoj životni vijek (edžel) i dok ne iscrpi svoju nafaku (rizk), pa se pričuvajte Allaha i na lijep/dozvoljen način tražite nafaku i neka nikoga od vas spori dolazak opskrbe ne navede da je traži u nekoj neposlušnosti, jer ono što je kod Allaha dobija se samo kroz pokornost Njemu. (إِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ نَفَثَ فِي رُوعِي أَنْ نَفْسًا لَنْ تَمُوتَ حَتَّى تَسْتَكْمَلَ)

أَجَلُهَا وَتَسْتَوْعِبَ رِزْقَهَا فَأَجْمَلُوا فِي الطَّلَبِ وَ لَا يَحْمِلُنَّ أَحَدَكُمْ اسْتِطَاءَ الرِّزْقِ ”⁷ (أَنْ يَطْلُبَهُ بِمَعْصِيَةِ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَا يُنَالُ مَا عِنْدَهُ إِلَّا بِطَاعَتِهِ

- *nadahnuće pojedinaca iz ummeta Muhammeda, sallallahu alejhi ve alihi ve sellem:*

Allahov Poslaik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, kaže:

“U narodima prije vas bilo je ljudi kojima je govoreno (el-muhaddesûn), a ako je iko od njih u mome ummetu onda je to Omer, sin Hattabov. (قَدْ كَانَ يَكُونُ فِي الْأُمَّةِ قَبْلَكُمْ مُحَدَّثُونَ فَإِنْ يَكُنْ فِي أُمَّتِي مِنْهُمْ أَحَدٌ فَإِنَّ عُمَرَ بْنَ

كَانَ يَكُونُ فِي الْأُمَّةِ قَبْلَكُمْ مُحَدَّثُونَ فَإِنْ يَكُنْ فِي أُمَّتِي مِنْهُمْ أَحَدٌ فَإِنَّ عُمَرَ بْنَ (الْخَطَّابِ مِنْهُمْ)“ Ibn Vehb kaže: “Ljudi kojima je govoreno znači ljudi koji su nadahnuti /el-mulhemûn/ (تَفْسِيرُ مُحَدَّثُونَ مُلْهِمُونَ).⁸

“U narodima prije vas bilo je ljudi kojima je govoreno (el-muhaddesûn), a ako je iko u mome ummetu onda je to Omer, sin Hattabov. (قَدْ كَانَ يَكُونُ

” (فِي الْأُمَّةِ مُحَدَّثُونَ فَإِنْ يَكُنْ فِي أُمَّتِي أَحَدٌ فَعُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ)“ Sufjan ibn Uzejne kaže: “Ljudi kojima je govoreno znači ljudi kojima je dato razumijevanje /el-mufehhemûn/. (مُحَدَّثُونَ يَعْنِي مُفَهِّمُونَ).⁹

Slavni komentator Buharijinog *Sahiha*, el-Askalani, kaže da su to ljudi koji su darovani ispravnim prosuđivanjem i donošenjem ispravnih zaključaka (o događajima i pojavama koje nas okružuju), jer je neko takav nadahnut od strane meleka (وهو من ألقى في روعه من قبل الملائكة الأعلى) znanjem o Allahovoj knjizi u koja sadrži sve, kako kaže Alijja, radijallahu 'anhu: “(إِلَّا فَهْمًا يُعْطَى رَجُلٌ فِي كِتَابِهِ) ...osim da Allah Uzvišeni dâ nekom Svome robu razumijevanje Njegove Knjige.”¹⁰ Njihovo postojanje u prijašnjim narodima objašnjava činjenicom da je to bilo u periodima kada nije

bilo vjesnika, međutim kako ovaj ummet nema potrebe za vjesnicima, zbog potpunosti i savršenosti Objave koja im je došla, ovi ljudi svoje spoznaje, otkrovenja i nadahnuća samjeravaju prema Kur'anu i Sunnetu i u tom slučaju prema njima postupaju, a u suprotnom ne. Mudrost u njihovom postojanju i brojnosti, nakon prvog stoljeća Islama, je u povećanju ugleda ovog ummeta, pa kako je jevrejski narod bio odlikovan brojnošću vjesnika, tako je ovaj ummet odlikovan brojnošću ovako nadahnutih ljudi.¹¹

El-Askalani navodi i drugo mišljenje da se, zapravo, radi o doslovnom značenju ovog pojma, tj. da je to osoba kojoj se obraćaju, kazuju i govore meleki, bez vijesništva (وقيل مكلّم أي تكلمه الملائكة (بغير نبوة). U prilog toga navodi predaju od Ebu Se'ida el-Hudrija, radijallahu anhu:

"Neko je upitao: 'Allahov Poslaniče, a kako se njemu kazuje? Odgovorio je: 'Meleki govore njegovim jezikom.'. قبل يا رسول الله وكيف يحدث؟ قال تتكلم (الملائكة على لسانه)¹²"

"Pojmom "muhaddesun" označavaju se oni oštroumni, dosjetljivi, pronicljivi i uz to nadahnuti od Allaha, dž.š. Također, ovim pojmom mogu se imenovati i oni koji očituju istine i ispravne riječi, oni koji vode istinske razgovore, zatim one osobe koje su razgovarale sa melekima, ili one osobe čiji su stavovi i pogledi u suglasju sa Istinom. Iz svega gore navedenog nije teško uočiti da je ovaj

položaj rezervisan samo za odabranu skupinu Allahovih, dž.š., robova. I jedno od hazreti Fatiminih imena je Muhaddesa, r. anha, jer je razgovarala sa melekima. Ne treba zaboraviti da je ona Prvakinja svih žena i k tome kćerka najboljeg od svih Poslanika i Vjerovjesnika. Ona nikako nije niti može biti manje značajna od hazreti Merjeme, kćeri Imranove, hazreti Sare, supruge Ibrahimove, a.s., ili pak Musaove, a.s., majke. Naravno, sve ove časne žene, iako su imale čast razgovarati sa melekima, nisu imale nikakvu poslaničku ili vjeronavjestiteljsku funkciju."¹³

- nadahnuće ljudi od strane odabranih Allahovih robova

"Tada izađe (Zekerija) narodu svome iz mihraba, pa im objavi (فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ): 'Slavite (Allaha) jutrom i navečer.'"¹⁴

ZAKLJUČAK: Ovaj vid objavljivanja je osobenost samo Božijih poslanika, u slučaju kada Džibril, 'alejhis-selam, nadahne njihove duše nekim značenjima ili da im Allah Uzvišeni objavi Knjigu (*Zebur*), a Allah Uzvišeni može da nadahne i dušu nekog Svoga odabranog roba, koji nije Vjesnik, onim čime On hoće.

- ¹ Sura Ta ha, 38-39.
- ² Sura El-Kasas, 7.
- ³ Sura El-Maide, 111.
- ⁴ Ebul-Kasim Mahmud Ez-Zamahšeri, *El-Keššafu...*, 3/475.
- ⁵ (قال مجاهد: نَفْسٌ يَنْفَتُ فِي قَلْبِهِ فَيَكُونُ إِلَهًا) Ebu Abdullah El-Kurtubi, op. cit., 16/52.
- ⁶ U različitim predajama su upotrijebljeni termini „رُوعِي“ - (moje) srce, dubina srca, duša, duh, (raz)um, pamet i „رُوعِي“ - strah, sjedište straha u srcu. Vidi: Teufik Muftić, op. cit., str. 572.
- ⁷ Ebu Nu'ajm El-Asfihani, *Hiljetul-evlijai*, 10/27.
- ⁸ Vidi: Muslim, *Sahih*, 4/1846, hadis 2398.
- ⁹ Vidi: Et-Tirmizi, *Sunen*, 5/622, hadis 3693.
- ¹⁰ Vidi: El-Askalani, op. cit., 1/246-7.
- ¹¹ Isto, 7/62-63.
- ¹² Isto, 7/62.
- ¹³ Adnan M. Bevrnja, *Hazreti Fatima - kćerka Allahova Poslanika*, str. 63-64.
- ¹⁴ Vidi: Sura Merjem, 11.

Treći način: istiniti san

(الرُّؤْيَا الصَّادِقَةُ)

U Kur'anu i hadisima su evidentni snovi vjesnika, 'alejhimus-selam i snovi vjernika.

1) snovi vjesnika, 'alejhimus-selam

To je prije svega istiniti san nekog od poslanika, kao primjer Ibrahima, 'alejhis-selam, kojem je naređeno klanje sina. Među dokazima koji potvrđuju da su snovi vjesnika, 'alejhimus-selam, objava, koju je obavezno slijediti i pokoriti joj se, jeste i spomenuto kazivanje o snu Ibrahima, 'alejhis-selam, o kome Allah Uzvišeni u Svojoj Knjizi govori:

"I Mi smo ga obradovali dječakom blage naravi. I kad on odraste toliko da mu u poslu poče pomagati, Ibrahim reče: 'O sinko moj, u snu sam vidio (يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ) da treba da te zakoljem, pa šta ti misliš?' 'O oče moj,' - reče - 'onako kako ti se naređuje postupi; vidjećeš, ako Bog da; da ću sve izdržati.' I njih dvojica poslušашe, i kad ga on čelom prema zemlji položi, Mi ga zovnusmo: 'O Ibrahimе, ti si se Objavi u snu odazvao; - a Mi ovako nagrađujemo one koji dobra djela čine, - to je, zaista, bilo pravo iskušenje!' i kurbanom velikim ga iskupismo i u naraštajima kasnijim mu spomen sačuvasmo: 'Neka je u miru Ibrahim!'."¹

Kur'ansko kazivanje o Jusufu, 'alejhis-selam, vezano je za san:

“Kada Jusuf reče ocu svome: 'O oče moj, sanjao sam jedanaest zvijezda, i Sunce i Mjesec, i u snu sam ih vidio kako mi se pokloniše.’”²

Allah Uzvišeni govori i o snovima Allahova Poslanika, Muhammeda, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme:

“I rekli smo ti: 'Svi su ljudi u Allahovoj vlasti!' A san koji smo ti dali da usniješ i drvo ukleto, u Kur'anu spomenuto, iskušenje su za ljude. Mi ih zastrašujemo, ali njima to povećava ionako veliko bezvjerstvo.”³

“Allah će obistiniti san Poslanika Svog da ćete sigurno u Časni hram ući bezbjedni - ako Allah bude htio -, neki obrijanih glava, a neki podrezanih kosa, bez straha. On je ono što vi niste znali znao i zato vam je, prije toga, nedavnu pobjedu dao.”⁴

Takođe i početak Objave našem Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, vezan je za istinite snove, “koji bi se potpuno jasno i vjerno na javi ispunili.”⁵ O tome nam govori h. Aiša, majka pravovjernih, Allah bio njome zadovoljan, a kako su to zabilježili Buharija i drugi muhaddisi:

“Prvo što je počelo Allahovom Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve selleme, od objavljivanja bilo je u vidu istinitog sna. Sve što bi vidio u tom snu dolazilo bi poput svjetla dana. (أَوَّلُ مَا بُدِيَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْوَحْيِ الرَّؤْيَا الصَّادِقَةُ فِي النَّوْمِ فَكَانَ لَا يَرَى رُؤْيَا إِلَّا (جَاءَتْهُ مِثْلَ فَلَقِ الصُّبْحِ) ”⁶

Ovi snovi se javljaju u trećoj godini odlazaka i povlačenja Allahova Poslanika, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, u pećinu Hira i oni traju od mjeseca rebiul-evvela do ramazana, kada mu Džibril, 'alejhis-selam, donosi prvu objavu Kur'ana.⁷ "Vjerovjesnička poruka Muhammeda a.s. je kompletirana za dvadest i tri godine, od kojih je šest mjeseci Objava dolazila u snu. Ovaj podatak, koji prenosi h. Aiša r.a., ne znači da su istiniti snovi Allahovog dž.š. Poslanika a.s. prestali nakon šest mjeseci. Njime se kazuje da je prvih šest mjeseci Objava dolazila u snu, a to je četrdeset šesti dio perioda od dvadeset i tri godine."⁸

Ovi istiniti snovi su bili priprema⁹ za dolazak Objave u budnom stanju, a u Kur'anu nema ništa što je objavljeno na ovaj način, jer je sav primljen u budnom stanju (بِقَظَّةٍ), a o hadisu koji govori da je sura El-Kevser objavljena u stanju polusna (بِغَفَاءَةٍ) biće više govora u "devetom" načinu primanja Objave.

Ibni Hadžer el-Askalani u komentaru na Buharijin Sahih kaže: "Pored toga imao je pripremu i u budnom stanju kroz viđenje svjetla, slušanje glasa i pozdravljanje (selam) od strane kamena (stabla, brda)." On navodi i predaju Ebu Nu'ajm El-Isfahanija iz djela Ed-Defail, sa dobrim senedom od Alkame ibn Kajsas, učenika Ibni Mes'udovog da je rekao: "Prvo što je dolazilo vjerovjesnicima bilo je u snu kako bi se smirila

njihova srca, a zatim im je poslije objava dolazila u budnom stanju.”¹⁰

O elementima pripreme za prijem Objave u budnom stanju, o kojima govori El-Askalani našli smo potvrdu i u slijedećim predajama:

Prenosi se od Ibi Abbasa da je Vjesnik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, rekao svojoj supruzi Hatidži: “Vidim svjetlo i čujem glas. Bojim se za sebe da to nije opsjednutost /od džinna/.” (إِنِّي أَرَى ضَوْءًا وَأَسْمَعُ صَوْتًا وَإِنِّي أَخْشَى أَنْ يَكُونَ بِي جِنَّةٌ).
Odgovorila je: “Ne bi to tebi Allah uradio, sine Abdullahov (لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَفْعَلْ ذَلِكَ بِكَ يَا ابْنَ عَبْدِ اللَّهِ).” Zatim je otišla Vereki ibn Nevfelu i to mu ispričala. On je rekao: “Ako je iskren, onda je to izaslanik koji je dolazio i Musau i ako mu bude dato Poslanstvo, a ja budem živ, podržat ću ga, pomoći i vjerovati u nj. (إِنَّ يَكُ صَادِقًا فَإِنَّ هَذَا تَامُوسٌ مِثْلُ تَامُوسِ مُوسَى فَإِنَّ بُعِثَ وَأَنَا حَيٌّ).”¹¹ (فَسَأَعَزَّزَهُ وَأَنْصَرَّهُ وَأُؤْمِنُ بِهِ

”Znam jedan kamen u Mekki koji mi je nazivao selam prije nego sam i dobio poslanstvo. Ja ga i sad prepoznajem. (إِنِّي لِأَعْرِفُ حَجْرًا بِمَكَّةَ كَمَا نُسِّلَمُ).”¹² (عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ أُبْعَثَ إِنِّي لِأَعْرِفُهُ الْآنَ

”U Mekki ima jedan kamen koji mi je nazivao selam u noćima kada sam primio poslanstvo. Ja ga i sad prepoznajem. (إِنَّ بِمَكَّةَ حَجْرًا).”¹³ (كَمَا نُسِّلَمُ عَلَيَّ لَيْلِي بَعِثْتُ إِنِّي لِأَعْرِفُهُ الْآنَ

Alija ibn Ebi Talib, koji je kao mladić od nepunih deset godina najčešće pratio Allahovog Poslanika, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme,

prilikom njegovih odlazaka i osamljivanja u pećini Hira¹⁴, kaže: “Bio sam sa Vjesnikom, sallallahu 'alejhi ve selleme, u okolini Mekke; nije prošao ni pored brda, ni pored stabla, a da nije reklo: 'Es-selamu 'alejke, ja resulallahi!' . (عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ) . فَسَأَلَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَكَّةَ فَخَرَجْنَا فِي بَعْضِ نَوَاحِيهَا فَمَا اسْتَقْبَلَهُ جَبَلٌ وَلَا شَجَرٌ إِلَّا وَهُوَ يَقُولُ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ”¹⁵

II) snovi vjernika

Istiniti snovi nisu samo karakteristika i odlika Allahovih poslanika i vjesnika, već u njima imaju udjela i pravovjerni, prema stupnju svoga vjerovanja i ubjeđenja, pa čak i nemuslimani.¹⁶

“Dobar san je **sedamdeseti** dio vjesništva (الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ جُزْءٌ مِنْ سِتِّينَ جُزْءًا مِنَ النَّبُوَّةِ) ”¹⁷

Tirmizija bilježi dvije predaje:

“San vjernika (mu'mina) je **četrdeset i šesti** dio vjesništva (nubuvveta) (رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِتِّينَ) ”¹⁸
(وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النَّبُوَّةِ)

U drugoj predaji se kaže: “...i san muslimana (رُؤْيَا الْمُسْلِمِ) ”¹⁹

Buharijina predaja glasi:

“Dobar san od dobrog čovjeka je četrdeset i šesti dio vjesništva (الرُّؤْيَا الْحَسَنَةُ مِنَ الرَّجُلِ الصَّالِحِ جُزْءٌ مِنْ سِتِّينَ) ”²⁰
(وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النَّبُوَّةِ)

“Kada se vrijeme približi /kada je vrijeme približno/ teško da je san muslimana lažan. Najistinitijih snova među vama su oni koji su

najistinitiji u govoru. San muslimana je **četrdeset i peti** dio vjesništva. Snovi su trovrсни:

- viđenje dobrog kao radosti od Allaha,
- viđenje koje je rastuživanje od šejtana,
- viđenje onog čime je čovjek opterećen.

Kada neko od vas usnije nešto neprijatno neka ustane, klanja (nafilu) i neka to ne priča svijetu.

إِذَا اقْتَرَبَ الرُّمَانُ لَمْ تَكْذُرْ رُؤْيَا الْمُسْلِمِ تَكْذِبُ وَأَصْدَقُكُمْ رُؤْيَا أَصْدَقُكُمْ حَدِيثًا (وَرُؤْيَا الْمُسْلِمِ جُزْءٌ مِنْ خَمْسٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النَّبِيِّ وَالرُّؤْيَا ثَلَاثَةٌ فَرُؤْيَا الصَّالِحَةِ بَشَرَى مِنَ اللَّهِ وَرُؤْيَا تَحْزِينٍ مِنَ الشَّيْطَانِ وَرُؤْيَا مِمَّا يُحَدِّثُ الْمَرْءَ نَفْسَهُ فَإِنْ رَأَى (أَحَدُكُمْ مَا يَكْرَهُ فَلْيَقُمْ فَلْيُصَلِّ وَلَا يُحَدِّثْ بِهَا النَّاسَ)²¹

Po jednom tumačenju sintagma "إِذَا اقْتَرَبَ الرُّمَانُ" odnosi se na ahiriz-zeman, tj. blizinu Posljednjeg dana, a po drugom na periode godine (sredina jeseni i proljeća) kada su približni dužina dana i noći. Na to bi mogao da ukazuje i sljedeći hadis:

"Najistinitiji snovi su u posljednjim časovima noći, tj. pred zoru (أَصْدَقُ الرُّؤْيَا بِالسَّحَارِ)."²²

Ukoliko je čovjek umoran, pa ne može da klanja nafilu, samo će se okrenuti na drugu stranu:

"Kada neko od vas usnije nešto neprijatno neka pljucne na lijevu stranu i neka tri puta prouči E'ŪZU BILLÂHI MINEŠ-ŠEJTÂNIR-RADŽÎM, a zatim neka se okrene na drugu stranu (إِذَا رَأَى

أَحَدُكُمْ الرُّؤْيَا يَكْرَهُهَا فَلْيُصِقْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثًا وَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ ثَلَاثًا (وَلْيَتَحَوَّلْ عَنْ جَنْبِهِ الَّذِي كَانَ عَلَيْهِ)²³

“San vjernika (mu'mina) je **četrdeseti** dio vjesništva i on je na nozi ptice sve dok se ne ispriča, a kada se ispriča on s/padne. Može ga ispričati samo stručnjaku ili nekome dragom (رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ أَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النَّبِئَةِ وَهِيَ عَلَى رِجْلِ طَائِرٍ مَا لَمْ يَتَحَدَّثْ بِهَا إِلَّا إِذَا تَحَدَّثَ بِهَا سَقَطَتْ قَالَ وَأَحْسَبُهُ قَالَ وَلَا يُحَدَّثُ بِهَا إِلَّا لِيَسَاءَ أَوْ حَسِيًّا”²⁴

Noga ptice /lebdenje/ i padanje su metafore za neizvijesnost sna, njegovu nepostojanost i mogućnost ostvarivanja.

Ebu Seleme je govorio kako je imao teške i ružne snove od kojih je obolio. U Muslimovoj predaji se dodaje da ga je od njih hvatala groznica i drhtavica i da ih nije mogao sakrivati, već ih je pričao (أَعْرَى مِنْهَا غَيْرَ أَنِّي لَا أُرْمَلُ).²⁵ Zatim je čuo Ebu Katadu kako govori da je imao iste probleme dok nije čuo Vjesnika, sallallahu alejhi ve selleme, da kaže: “Dobar san je od Allaha. Kada neko od vas vidi nešto drago, neka to ispriča samo onome ko mu je drag. Kada vidi nešto ružno neka traži zaštitu sa Allahom od zla sna /E'ŪZU BILLĀHI MIN ŠERRI MĀ RE-EJTU/ i od šejtana, neka pljucne tri puta i nikome neka ga ne priča, pa mu neće naškoditi (الرُّؤْيَا الْحَسَنَةُ مِنَ اللَّهِ فَإِذَا رَأَى أَحَدَكُمْ مَا يُحِبُّ فَلَا يُحَدِّثُ بِهِ إِلَّا مَنْ يُحِبُّ وَإِذَا رَأَى مَا يَكْرَهُ فَلْيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ (مِنْ شَرِّهَا وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَلْيَتَفَلَّحْ نَلَاً وَلَا يُحَدِّثْ بِهَا أَحَدًا فَإِنَّهَا لَنْ تَضُرَّهُ”²⁶

U najvećem broju predaja spominje se “četrdeset i šesti dio”. Druge predaje koje spominju: “četrdeset i peti dio”, “četrdeseti dio” i “sedamdeseti dio” govore o halu snivača, ako

je grješnik njegov san je sedamdeseti dio, a ako je dobri njegov san je četrdeseti dio.²⁷

Naravno, ovi snovi nisu "Objava" u šerijatskom značenju, kako nam to pojašnjava Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, u sljedećem hadisu, kojeg je zabilježio Tirmizija:

"Poslanstvo (risalet) i vjesništvo (nubuvt) je prekinuto i nema poslanika poslije mene, ni vjesnika." To je ljudima teško palo, pa je on rekao: "Ali, imaju mubešširati (donosioci radosnih vijesti)." Upitali su: "Allahov Poslaniče, a šta su mubešširati?" Odgovorio je: "San muslimana; on je jedan od dijelova vjesništva (nubuvt) (إِنَّ الرُّسَالََةَ وَالنُّبُوءَةَ قَدْ انْقَطَعَتْ فَلَا رَسُولَ بَعْدِي وَلَا لِيَّ قَالَ) فَخَشِيَ ذَلِكَ عَلَى النَّاسِ فَقَالَ لَكِنَّ الْمُبَشِّرَاتُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الْمُبَشِّرَاتُ قَالَ (رُؤْيَا الْمُسْلِمِ وَهِيَ جُزْءٌ مِنْ أَجْزَاءِ النُّبُوءَةِ)".²⁸

U hadisima su spomenute i druge osobine koje su po procentualnoj zastupljenosti u vjesništvu na daleko većem stupnju vrijednosti od snova:

"Dobro postupanje, lijepo ponašanje i umjerenost su **dvadeset i peti** dio vjesništva. (إِنَّ الْهُدَى الصَّالِحَ وَالسُّنْمَتَ الصَّالِحَ وَالْإِقْتِصَادَ جُزْءٌ مِنْ خَمْسَةِ وَعِشْرِينَ جُزْءًا مِنَ) (النُّبُوءَةِ)".²⁹

"Lijepo ponašanje, razboritost i umjerenost su **dvadeset i četvrti** dio vjesništva (السُّنْمَتُ الْحَسَنُ) (وَالتُّؤَدَةُ وَالْإِقْتِصَادُ جُزْءٌ مِنْ أَرْبَعَةٍ وَعِشْرِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوءَةِ)".³⁰

Hadise koji govore o dijelovima vjesništva, prema islamskim učenjacima, treba razumjeti u smislu (u)osvajanja i priskrblijivanja nekih vjesničkih osobina, jer vjesništvo (cjelovito) je nešto što se dobija, a nikako stiže i zarađuje i ono je počast koja je darovana vjesnicima i poslanicima, a zapečaćeno je sa Muhammedom, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme.³¹

Vežano za snove skrenuli bismo pažnju na još neke detalje.

Preporučuje se onome kome se priča san da prije njegova slušanja kaže: “Dobro nama, a zlo našim neprijateljima!” HAJRUN LENÂ VE ŠERRUN LIE'ADÂINÂ (خير لنا وشر لأعدائنا). Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, prije tumačenja sna je govorio: “Hajr koji ćeš imati i šerr kojeg ćeš se sačuvati. Hajr nama, a šerr našim neprijateljima! Hvala Allahu Gospodaru svjetova. Pričaj svoj san!” (خيرًا تلقاه وشرًا تتوقاه وخير لنا) (وشر على أعدائنا والحمد لله رب العالمين اقصص رؤياك)³²

Snove je porebno što više tumačiti u pozitivnom svjetlu, jer oni se najčešće ostvaruju prema onome kako se tumače:

“San je na nozi ptice sve dok se ne tumači , a ako se tumači ostvaruje se (الرُّؤْيَا عَلَى رِجْلِ طَائِرٍ مَا) (لَمْ تُعْبَرْ فَإِذَا عُبِرَتْ وَقَعَتْ”³³

Hakim prenosi od Ataa, poznatog tabiina, da je rekao: "San je prema onome kako se tumači (الرؤيا على ما أولت)." ³⁴

O tome najbolje govori sadržaj sljedećeg hadisa, kojeg bilježi Darimi u svome Sunenu od hazreti Aiše, radijallahu anha, koja kaže kako je neka žena iz Medine imala muža koji je odlazio u trgovinu i zadžavao se. U njegovom odsustvu ona je često sanjala i rijetko kada da nije bila noseća. Jedne prilike, došla je Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, i ispričala: "Moj muž je odsutan, a ja sam noseća. Usnula sam da se jedan stub moje kuće srušio i da sam rodila jednooko dijete (*إِنَّ زَوْجِي حَرَجَ تَاجِرًا فَفَرَّقَنِي (حَامِلًا فَرَأَيْتُ فِيمَا يَرَى النَّاسُ أَنَّ سَارِيَةَ بَيْتِي انْكَسَرَتْ وَأَنِّي وَكَلْتُ غُلَامًا أَعْوَرٌ*)." Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, reče: "Hajr! Muž će ti se vratiti, ako Bog da, hajirili i rodićeš poslušnog dječaka (*خَيْرٌ يَرْجِعُ (زَوْجُكَ عَلَيْكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى صَالِحًا وَتَلَدِينَ غُلَامًا بَرًّا*)." Ona je taj san imala dva ili tri puta kada joj je muž odlazio na ta putovanja. Svaki put je dolazila Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, i pričala. On je, tako, tumačio i svaki put joj se muž vraćao i ona radala dječaka. Jednog dana kada je došla, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, je bio odsutan, a ona je imala takav san, pa ju je hazreti Aiša pitala zbog čega je došla. Ona je odgovorila: "Ima jedan san koji mi se ponavlja, pa ja dođem kod Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve selleme, i ispričam

mu, a on kaže: 'Hajr – dobro i uvijek bude dobro kako je on rekao' (رُوِيَ كُنْتُ أَرَاهَا قَاتِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ) (وَسَلَّمَ فَأَسْأَلُهُ عَنْهَا فَيَقُولُ خَيْرًا فَيَكُونُ كَمَا قَالَ حَتَّى يَأْتِيَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَعْرِضَهَا عَلَيْهِ كَمَا كُنْتُ) (أَعْرِضُ).” Medutim, hazreti Aiša je insistirala i ona ga je na kraju njoj ispričala. Aiša joj je kazala: “Bogami, ako je istina to što si usnila, muž će ti umrijeti i rodićeš pokvarenog dječaka (وَاللَّهِ لَئِنْ صَدَقْتُ) (رُوِيَ أَنَّكَ لَيَمُوتَنَّ زَوْجُكَ وَتَلِدِينَ غُلَامًا فَاجِرًا).” Žena je briznula u plač i rekla: “Šta mi bi da tebi ispričam san (مَا لِي) (حَسِينٌ عَرَضْتُ عَلَيْكَ رُؤْيَايَ)?” U međuvremenu, stigao je i Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme. Pitao je šta je sa ženom, a hazreti Aiša mu je ispričala šta je bilo i kako je ona protumačila san. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme reče: “Šta uradi, Aiša? Kada tumačite snove muslimanu, tumačite ih dobrom, jer se snovi ostvaruju prema tome kako ih tumači i razumije njihov sahibija (مَا يَا عَائِشَةَ إِذَا عَبَّرْتُمْ) (لِلْمُسْلِمِ الرُّؤْيَا فَاغْبِرُوهَا عَلَى الْخَيْرِ فَإِنَّ الرُّؤْيَا تَكُونُ عَلَى مَا يَغْبِرُهَا صَاحِبُهَا).” “Muž joj je umro”, - kaže hazreti Aiša, “i rodila je pokvarenog dječaka.”³⁵

Snovi mogu biti lijepi po svojoj vanjštini ili po svom tumačenju. Na primjer, sanjanje ženidbe ili udaje za mahrema (osobu sa kojom ne može

stupiti u brak) ukazuje na održavanje rodbinskih veza. Smrt neke osobe ukazuje na njeno vezivanje i okretanje Allahu Uzvišenom.³⁶

Prema Ibn Hadžeru Askalaniji, postoje određeni propisi (adabi) kojih se treba pridržavati oni koji sanjaju i oni koji tumače snove. Oni koji sanjaju trebaju se pridržavati šest stvari:

- istinu govoriti
- spavati sa abdestom
- na desnoj strani
- prije spavanja proučiti: sljedeće sure: Eš-Šems, El-Lejl, Et-Tin, El-Ihlas i dvije Mu'avize
- i dovu: Allahu Dragi, štitim se sa Tobom od ružnih snova. Tražim zaštitu s Tobom od poigravanja šejtanova na javi i u snu. Allahu Dragi, molim Te za san ispravan, istinit, koristan, upamćen, nezaboravljen. Allahu pokaži mi u snu ono što mi je drago.
ALLÂHUMME INNÎ E'ÛZU BIKE MIN SEJJI-ĪL-AHLÂMI VE ESTEDŽÎRU BIKE MIN TELÂ'UBIŠ-ŠEJTÂNI FIL-JAKZATI VEL-MENÂMI. ALLÂHUMME INNÎ ESE-ELUKE RU'JÂ SÂLIHATEN SÂDIKATEN NÂFI'ATEN HÂFIZATEN GAJRE MENSIJJETIN ALLÂHUMME ERINÎ FÎ MENÂMÎ MÂ UHIBBU.
(اللهم اني أعوذ بك من سيء الأحلام وأستجير بك من)

تلاعب الشيطان في اليقظة والنمائم اللهم إني أسألك رؤيا صالحة
(صادقة نافعة -حافضة غير منسية اللهم أرني في منامي ما أحب

- da san ne priča ženi, neprijatelju i nezalici.

Oni koji tumače snove ne trebaju to činiti:

- pri izlasku sunca
- pri zalasku sunca
- pred podne (zeval)
- i po noći.³⁷

Kada su u pitanju lijepi snovi, koje je dozvoljeno pričati, treba voditi računa da to ne bude razlogom oholosti, a samim tim i udaljavanja, jer često i dobar san može biti zamka (mekr) i iskušenje, kako govori Sulejman, alejhis-selam, nakon darovane blagodati: "Ovo je blagodat Gospodara moga koji me iskušava da li ću zahvalan ili nezahvalan biti (هَسَدًا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي) (أَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ). A ko je zahvalan – u svoju je korist zahvalan, a ko je nezahvalan – pa, Gospodar moj je neovisan i plemenit. " ³⁸

Jedina garancija potpune ispravnosti sna jeste viđenje Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme:

"Dajte moje ime, a nemojte moj nadimak. Onaj koji vidi mene u snu, uistinu me je i vidio. Šejtan se ne može pojaviti preko mog izgleda. Onaj koji svjesno na mene slaže nekā sebi pripremi mjesto u Vatri (تَسْمَوْا بِاسْمِي وَلَا تَكْتُمُوا بِكُنْيَتِي وَمَنْ)

رَأَيْتَنِي فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَيْتَنِي فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ فِي صُورَتِي وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ
 (مُتَعَبِّدًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ).³⁹

“Onaj koji vidi mene u snu vidjeće me i na javi. Šejtan se ne može pojaviti u mom izgledu (مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَسَيَرَانِي فِي الْيَقِظَةِ وَلَا يَتَمَثَّلُ الشَّيْطَانُ بِي)”⁴⁰

Nezaobilazano sredstvo na put dolaska do tih snova jeste ljubav prema Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, i svakodnevno učenje i donošenje salavata na njega.

Naravno, i ti snovi imaju svoja značenja koja se mogu potražiti kod učenih ljudi ili u Tumačima snova, kao što je prevedeni Ibni Sirinov **VELIKI TUMAČ SNOVA**.

Ibni Sirin i drugi učenjaci smatraju da su najvećeg stupnja istinitosti i vjerodostojnosti snovi i viđenja u kojima se Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, vidi prema njegovom izgledu i opisu zabilježenom u hadiskim predajama (قَالَ ابْنُ سِيرِينَ إِذَا رَأَاهُ فِي صُورَتِهِ).

Na bosanskom jeziku objavljeno je više biografija Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, u kojima se mogu pronaći detaljni opisi njegova mubarek izgleda, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme. Posebno u djelu **VRLINE ALLAHOVA POSLANIKA**, od Ebu Isaa Et-Tirmizija.

Jedno od nekoliko mogućih značenja hadisa u kojem se kaže: “Onaj koji vidi mene u snu vidjeće me i na javi”, prema Ibni Hadžeru

El-Askalaniju – neprikosnovenom autoritetu u hadisu, je da Allah Uzvišeni nekom Svom dobrom robu na ovome svijetu omogući viđenje Allahova Poslanika, *sallallahu alejhi ve alihi ve selleme* (أنه (يسراه في الدنيا حقيقة ويخاطبه), u stvarnosti, kao i da razgovara sa njim, *sallallahu alejhi ve alihi ve selleme*. On kaže kako je zabilježeno da su mnogi dobri ljudi sanjali Vjesnika, *sallallahu alejhi ve selleme*, a zatim su ga vidali i na javi, pitajući ga o stvarima za koje su strahovali. On ih je on uputio kako da postupe i stvari su se tako i desile (ونقل عن جماعة من الصالحين أنهم رأوا النبي صلى الله عليه وسلم في المنام ثم رأوه بعد ذلك في اليقظة وسألوه عن أشياء كانوا متخوفين فأرشدهم إلى الطريق تفريجها فجاء الأمر كذلك⁴¹).

ZAKLJUČAK: Ovaj vid objavljivanja nije vezan samo za Božije poslanike, 'alejhimus-selam, njegovi recipijenti mogu biti i drugi odabrani Allahovi robovi i obični vjernici, prema stanju svoga imana. Na ovaj način nije dolazila Objava u značenju Knjige.

¹ Sura Es-Saffat, 101-109.

² Sura Jusuf, 4.

³ Sura El-Isra, 60. ajet.

⁴ Sura El-Feth 27. ajet.

⁵ H. Mehmed Handžić, op. cit., str. 11..

⁶ Vidi: El-Askalani, op. cit., 12/368, hadis 6982.

- ⁷ Šire o tome: El-Mubarekfuri, *Zapečaćeni džennetski napitak*, str. 71.
- ⁸ Midhat Čelebić, *Put Islama kroz prostor i vrijeme*, str. 58.
- ⁹ Vidi: Menna' El-Kattan, op. cit., str. 32.
- ¹⁰ Vidi: Ibn Hadžer El-Askalani, op. cit., 1/15 i 31.
- ¹¹ Vidi: Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 3/261-2, hadis 2846.
- ¹² Vidi: Muslim, *Sahih*, 4/43, hadis 2277.
- ¹³ Vidi: Et-Tirmizi, *Sunen*, 5/592-3, hadis 3624.
- ¹⁴ "Svake godine odlazio je u osamu na Hiru, gdje sam ga gledao, a gdje ga niko drugi gledao nije." Ali ibn Ebi Talib, *Staza rječitosti*, str. 159.
- ¹⁵ Vidi: Et-Tirmizi, *Sunen*, 5/593, hadis 3624.
- ¹⁶ San egipatskog vladara u vremenu Jusufa, 'alejhisselam. Vidi: Sura Jusuf, 43-49.
- ¹⁷ Muslim, *Sahih*. Navedeno prema: Ali Nasif, *Et-Tadžul-džami' u...*, 4/304.
- ¹⁸ Vidi: Et-Tirmizi, *Sunen*, 4/532, hadis 2271.
- ¹⁹ Op. cit., hadis 2270.
- ²⁰ Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 12/378, hadis 6983.
- ²¹ Muslim, *Sahih*. Navedeno prema: Ali Nasif, *Et-Tadžul-džami' u...*, 4/305.
- ²² Muslim, *Sahih*. Navedeno prema: Ali Nasif, *Et-Tadžul-džami' u...*, 4/305.
- ²³ Muslim, *Sahih*. Navedeno prema: Ebu Zekerijja En-Nevevi, *Rijadus-salhin*, str. 254..
- ²⁴ Tirmizija. Navedeno prema: Ali Nasif, *Et-Tadžul-džami' u...*, 4/306.
- ²⁵ Vidi: Muslim, *Sahih*, 16/15, hadis 2261.

- ²⁶ Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 12/449, hadis 7044.
- ²⁷ Vidi: Ali Nasif, *Et-Tadžul-džami' u...*, 4/304.
- ²⁸ Vidi: Et-Tirmizi, *Sunen*, 4/533, hadis 2272.
- ²⁹ Vidi: Ebu Davud, *Sunen*, 4/248, hadis 4776.
- ³⁰ Op. cit., 4/366, hadis 2010.
- ³¹ Vidi: Allame Ebut-Tajjib Muhammed Abadi, *'Avnul-ma'bud...*, 13/134-135.
- ³² Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 12/451.
- ³³ Tirmizija, Ebu Davud, Ibni Madže. Navedeno prema: El Askalani, *Fethul-Bari*, 12/450.
- ³⁴ Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 12/450.
- ³⁵ Darimi. Navedeno prema: El-Askalani, *Fethul-Bari* 12/450-1.
- ³⁶ Ali Nasif, *Et-Tadžul-džami' u...*, 4/305.
- ³⁷ Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 12/451.
- ³⁸ Sura En-Neml, 40.
- ³⁹ Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 1/244, hadis br. 110.
- ⁴⁰ Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 12/399, hadis br 6993.
- ⁴¹ Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 12/402.

DRUGA VRSTA: ILI IZA ZASTORA

(أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ)

U ovoj vrsti, takođe, možemo govoriti o tri razine ili načina obznanjivanja Allaha Uzvišenog Njegovim stvorenjima.

Četvrti način: govor Allaha Uzvišenog u njegovom, sallallahu 'alejhi ve selleme, snu

(تَكَلَّمَ اللَّهُ إِيَّاهُ فِي نَوْمِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)

O ovom načinu objave najslikovitije nam govori slijedeća hadiska predaja koju su između ostalih zabilježili Tirmizija, Taberanija, Ahmed i drugi. Ahmedova predaja od Mu'az ibn Džebela glasi:

“Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve selleme, nam je jedno jutro kasnio na sabah, tako da smo skoro ugledali samo sunce. Izašao je brzo. Ikamet je proučen. Vjesnik, sallallahu 'alejhi ve selleme, je klanjao, skrativši učenje. Kada je predao selam, povikao je naglas: 'Ostanite u svojim safovima kako ste i bill!' Zatim se prema nama okrenuo i rekao: 'Ispričaću vam šta me je jutros zadržalo. Probudio sam se, uzeo abdest i klanjao ono što mi je određeno. Obuzeo me je drijemež u namazu¹ tako da kad

sam se probudio bio sam pred mojim Gospodarom u najljepšem suretu (*تَنَعَّمْتُ فِي صَلَاتِي حَتَّى (اسْتَيْفَظْتُ فَمِإِذَا أَنَا بِسِرِّي عَسْرًا وَجَلُّ فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ*). Pozvao me je: 'Muhammede?', a ja sam odgovorio: 'Odazivam se moj Gospodaru.' Pitao je: 'O čemu se raspravlja najuzvišeniji skup (el-meleul-e'ala)?' Odgovorio sam: 'Ne znam.' Tri puta je ponovio, a zatim sam vidio da je stavio Svoj dlan između mojih plečki tako da sam osjetio hladnoću Njegovih prstiju na sredini mojih prsa. Otkrila mi se je svaka stvar i spoznao sam (*فَتَحَلَّى لِي كُلُّ شَيْءٍ وَعَرَفْتُ*). Dozvao me je: 'Muhammede?' Odgovorio sam: 'Odazivam se moj Gospodaru.' Pitao je: 'O čemu se raspravlja najuzvišeniji skup (el-meleul-e'ala)?' Odgovorio sam: 'O postupcima koji brišu grijehe (keffârât). Pitao je: 'Koji su to?' Odgovorio sam: 'Odlazak na džume /u džemaate – Tirmizija/ boravak u džamijama poslije namazâ i uzimanje abdesta u otežanim okolnostima. (*تَقَلُّ الْأَقْدَامُ إِلَى الْجُمُعَاتِ*)' Pitao je: 'Čime se podižu stupnji (derezât)?' Odgovorio sam: 'Davanjem hrane, blagim govorom i namazom u noći dok ljudi spavaju. (*إِطْعَامُ الطَّعَامِ وَالْبِرُّ الْكَلَامِ وَالصَّلَاةُ وَالنَّاسُ نِيَامٌ*)' Rekao je: 'Traži!' Rekao sam: 'Allahu, tražim od Tebe da činim dobra djela (hajrât), da ostavim pokuđena djela (munkerât) i da volim sirotinju (mesâkîn), da mi oprostiš, da mi se smiluješ, a kada budeš htio nekom narodu iskušenje (fitne)² da me usmrtiš neiskušana. Tražim od Tebe da ja volim Tebe, da volim onog koji voli Tebe i da

volim djelo koje će mi povećati ljubav prema Tebi. (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ وَأَنْ تَغْفِرَ لِي) وَتَرْحَمَنِي وَإِذَا أَرَادَتْ فِتْنَةٌ فِي قَوْمٍ فَتَوَفَّنِي غَيْرَ مَفْتُونٍ وَأَسْأَلُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ وَحُبَّ عَمَلٍ (أَغْفِرْ لِي يَا حُبُّكَ) (Allahumme innî eseleuke fi'lel-hajrâti ve terkel-munkerâti ve hubbel-mesâkini ve en tagfire lî ve terhamenî ve izâ eredte fitneten fî kavmin feteveffenî gajre meftûnin. Ve eseluke hubbeke ve hubbe men juhubbuke ve hubbe amelin jukarribunî ilâ hubbika.) Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve selleme, je rekao (završava Muaz ibn Džebel): 'Uistinu, je ovo /san/ istina (hakk), pa je proučite, i naučite! (إِنَّهَا حَقٌّ فَادْرُسُوهَا وَتَعَلَّمُوهَا)'.³

U interpretativnoj tradiciji su zabilježeni snovi velikih ljudi koji su sanjali Gospodara Uzvišenog. Poznat je san imami Ahmeda koji spominje i muhaddis Mensur Ali Nasif: "Priča se za imami Ahmeda, radijallahu 'anhu, da je sanjao svoga Gospodara više puta, pa je rekao: 'Ako ga usnijem drugi puta, posigurno ću Ga pitati: 'Koja stvar približava roba njegovu Gospodaru?' Pa je usnio svog Uzvišenog Gospodara i pitao: 'Gospodaru moj, čime se Tebi rob približava?' Odgovorio je: 'Učenjem Mog govora, Ahmede.' Pitao je: 'Razumio značenje, ili ne razumio, moj Gospodaru?' Odgovorio je: 'Razumio značenje, ili ne razumio.'".⁴

Pitanje mogućnosti snoviđenja Gospodara Uzvišenog nije sporno kod islamaskih učenjaka, naravno nikada u značenju Njegove kakvoće, jer

“niko nije kao On! On sve čuje i sve vidi.” - eš-Šura, 11., već uvijek u prenesenom značenju, u odnosu na trenutno stanje (hal) snivača.⁵

Vđenje sultana (vladara) u snu znak viđenja Svevišnjeg Stvoritelja.⁶

ZAKLJUČAK: Ovaj vid obznane osoben je za Allahove poslanike, 'alejhimus-selam, kao i druge Allahove odabrane robove, a na ovaj način nije dolazila objava u značenju Knjige.

¹ „na sjedenju ili nakon predaje selama“, M. A. Nasif, op. cit., 4/221.

² Ovdje se vjerovatno pod iskušenjem (fitna) misli na zabludu, kao što se Musa, alejhis-selam, obraća Uzvišenom Gospodaru: “To je samo iskušenje Tvoje (fitnetuke) kojim Ti, koga hoćeš u zabludi ostavljaš, a kome hoćeš, na pravi put ukazuješ.” Sura el-E'araf, 155. Allah Dragi najbolje zna.

³ Vidi: Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 16/200-1, hadis 22008.

⁴ M. A. Nasif, op. cit., 4/7.

⁵ Vidi: Ibn Sirin, *Veliki tumač snova*, str. 9-11.

⁶ M. A. Nasif, op. cit., 4/307.

Peti način: posredni govor Allaha Uzvišenog

(تَكْلِيمُ اللَّهِ نَبِيًّا بِوَأَسْطَةِ مَا)

Ovaj vid objave vezan je za ovosvjetske, tj. zemaljske relacije, kada vjesnik čuje glas koji Allah Uzvišeni stvara u nekim fizičkim tijelima, koji čuje slušalac, ali ne vidi onoga Koji govori, kao što je Allah Uzvišeni govorio Musau, 'alejhis-selam, u posvećenoj dolini Tuvâ, na gori Sinaj. Zbog ovoga je nazvan sa/govornik Allahov (كَلِيمُ اللَّهِ), jer je čuo glas koji upućuje na Allahov govor, a da taj glas nije bio produkt nekog stvorenja.¹ O tome Allah Uzvišeni govori:

"A Allah je sigurno s Musaom razgovarao. (وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا)"²

"A da li ti je stigao hadis o Musau? Kad ugleda vatru i reče porodici svojoj: 'Sačekajte! Uistinu, ja sam opazio vatru; možda ću vam od nje donijeti glavinju, ili ću kod vatre naći uputu.' Pa pošto joj stiže bi pozvan: 'O Musa! Uistinu, Ja, Ja sam Gospodar tvoj!, zato izuj obuću svoju. Uistinu si ti u svetoj dolini Tuva, a Ja sam te odabrao, zato poslušaj šta ti se objavljuje. Uistinu! Ja, Ja sam Allah! Nema boga osim Mene! Zato obožavaj Mene i obavljaj salat, da Me se sjetiš.'"³

"Kad je Musa navršio rok i pošao sa svojom porodicom, ugledao je sa strane Túra

vatru. Reče svojoj porodici: 'Stanite; zaista sam opazio vatru. Možda ću vam donijeti vijest (ako su ljudi oko nje) ili glavnu vatru, da biste se ogrijali. A kad je došao njoj (vatru), bi pozvan s desne strane doline u blagoslovljenom kraju, iz stabla: 'O Musa, zaista sam Ja Allah, Gospodar svjetova!''⁴

Stablo i vatra su u ovom slučaju bili hidžabi/zastori između Allaha Uzvišenog i Musaa, 'alejhis-selam.

O ovome načinu objave Allah Uzvišeni govori i u suri El-E'araf, 142-147:

"Mi odredismo da čas susreta sa Musaom bude kad se napuni trideset noći, i dopunismo ih još sa deset, pa se vrijeme koje je odredio Gospodar njegov ispuni za četrdeset noći. A Musa je bio rekao bratu svome Harunu: 'Zastupaj me u narodu mome, i red pravi i ne slijedi puteve onih koji su smutljivci!' I kad Nam Musa dođe u određeno vrijeme, i kada mu Gospodar njegov progovori, on reče: 'Gospodaru moj, ukaži mi se da Te vidim! (رَبُّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ)' - 'Ne možeš Me vidjeti' - reče -, 'ali pogledaj u ono brdo, pa ako ono ostane na svom mjestu, vidjećeš Me!' I kad se Gospodar njegov onom brdu otkri (فَلَمَّا تَخَلَّى رُبُّهُ بِالْحَبَلِ), On ga sa zemljom sravni, a Musa se onesviješćen strovali. Čim se osvijesti, reče: 'Hvaljen neka si! Kajem Ti se, ja sam vjernik prvi!' 'O Musa', - reče On - 'Ja sam tebe odlikovao nad ostalim svijetom poslanstvom Svojim i govorom Svojim. Ono što ti dajem uzmi i

zahvalan budi!' I Mi mu na pločama napisasmo pouku za sve, i objašnjenje za svašta. 'Primi ih svojski, a narodu svome zapovijedi da se pridržava onoga što je u njima ljepše!' A pokazaću vam i zemlju grješnika. Odvratiću od znamenja Mojih one koji se budu bez ikakva osnova na Zemlji oholili. I kakav god oni dokaz vide neće ga vjerovati: ako vide pravi put - neće ga kao put prihvatiti, a ako vide stranputicu - kao put će je prihvatiti. To zato što će dokaze Naše poricati i što će prema njima ravnodušni biti. A onima koji dokaze naše ne budu priznavali i koji u susret na onom svijetu ne budu vjerovali, biće poništena djela njihova. Zar će biti drukčije kažnjeni nego kako su radili?'"

ZAKLJUČAK: Ovaj vid Objave specifičan je za Allahove, džele šanuhu, poslanike i vjesnike. Tevrat je spušten Musau, 'alejhis-selam, odjedanput sav (džumleten vahideten) na pločama. Kur'an je na taj način spušten iz Levhi-mahfuzi na Zemaljsko nebo (Semaud-dunja) u mjesecu ramazanu za Lejlei-kadr, kada se, ujedno, desila i Prva Objava Vjesniku, sallallahu alejhi ve alihis-selame. Potom je postepeno (nudžumen) objavljivan u periodu od 23 godine.

¹ Šire o tome u: Isma'il El-Hakki, op. cit., 8/346.

² Sura En-Nisa', 164.

³ Sura Ta ha, 9-14.

⁴ Sura El-Kasas, 29-30.

Šesti način: neposredni govor Allaha Uzvišenog

(تَكَلَّمَ اللَّهُ إِلَيْهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَفَاحًا)

Ovaj način objavljivanja vezan je izvanzemaljske relacije, poput berzaha (svijeta boravaka između Dunjaluka i Ahireta) i viših nebeskih svjetova (boravak na Mi'radžu).

O tome nam Tirmizija i Ibni Madže bilježe hadis od Džabira ibn Abdullaha koji kaže:

“Nakon što je poginuo Abdullah ibn Amr ibn Haram na Uhudu, Allahov Poslanik sallallahu 'alejhi ve selleme, je rekao: 'Zar da te ne obavijestim šta je Allah Uzvišeni rekao tvome babi?' Odgovorio sam: 'Svakako, Allahov Poslaniče.' Rekao je: 'Allah nikad nikom nije govorio osim iza zastora, a tvog babu je oživio i govorio mu licem u lice (مَا كَلَّمَ اللَّهُ أَحَدًا قَطُّ إِلَّا مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ)

(وَأَحْيَا أَبَاكَ فَكَلَّمَهُ كَفَاحًا): 'Zatraži od Mene, Ja ću ti dati.

Odgovorio je: 'Gospodaru moj, oživi me (na Dunjaluku), pa da budem ubijen radi Tebe i drugi puta. Gospodar Uzvišeni mu reče: 'Već je Moja odredba prethodila; da se oni na njega neće vraćati. Tražio je: 'Gospodaru moj, obavijesti one iza mene. Allah Uzvišeni je objavio: 'I ne recite za one koji su na Allahovom putu poginuli: 'Mrtvi su! Ne, oni su živi, ali vi ne znate.'"

Da li je na ovaj način Allah Uzvišeni razgovarao sa Svojim najodabranijim Poslanikom,

sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, na Mi'radžu usko je vezano za pitanje njegova, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, viđenja Allaha Uzvišenog za života na ovome svijetu, oko kojeg postoji razmimoilaženje kako kod prvih generacija muslimana, tako i kod kasnijih učenjaka. En-Nevevi ističe da većina učenih smatra da je Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, još za svoga života na ovome svijetu, vidio Uzvišenog Gospodara svojim očima u noći Israa i Mi'radža.¹

Na ovaj način je objavljen kraj sure El-Bekare prema hadisu koji je zabilježio Muslim² o Israu, Mi'radžu i dolazku do Sidretul-muntehaa:

“...pa je Allahovom Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve selleme, dato troje: dato mu je pet namaza, dati su mu završeci sure El-Bekare i oprošteni su - onome, iz njegova ummeta, ko ni u čemu ne pripiše Allahu druga - veliki grijesi. (فَاعْطَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثًا: أُعْطِيَ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ وَأُعْطِيَ... (خَوَاتِيمَ سُورَةِ الْبَقَرَةِ وَعُفْرَةَ، لِمَنْ لَمْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ مِنْ أُمَّتِهِ شَيْئًا، الْمُفْضِحَاتِ”

Profesor Karić kaže: “Na ovaj način je objavljen kraj sure El-Bekare i dio sure Ed-Duha i El-Inširah na Mi'radžu. Zamahšeri navodi da je prilikom Mi'radža objavljen govor koji nije u Kur'anu, a koji glasi: 'Džennet je zabranjen poslanicima dok ti (Muhammede) u njega ne uđeš, a zabranjen je i narodima dok u njega ne uđe tvoj narod (ummet).' Na Mi'radžu je objavljena i naredba obavljanja namaza, kao i

riječi Uzvišenoga iz sure Kaf, 29. ajet: 'Moja riječ se ne mijenja i Ja nisam prema robovima Svojim nepravičan.' Et-Tehijatu je takođe objavljeno na Mi'radžu."³

ZAKLJUČAK: Ovaj vid objavljivanja specifičan je samo za Allahova Poslanika, Muhammeda, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, u nebeskim svjetovima, a za odabrane robove, tek poslije preseljenja u međusvijetu (Berzah) i ovo je jedan od kur'anskih načina objavljivanja.

¹ Vidi: Ebu Zekerijja En-Nevevi, *Sahihu Muslime bi šerhin-Nevevi*, 2/5.

² Vidi: Muslim, *Sahih*, 1/157, hadis 173.

³ Vidi: Dr Enes Karić, op. cit., str. 45.

**TREĆA VRSTA: ILI DA POŠALJE
IZASLANIKA KOJI, NJEGOVOM
DOZVOLOM, OBJAVLJUJE ONO ŠTO ON
ŽELI**

(أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ)

Ovdje, takođe, postoje tri podvrste ili načina obznanjivanja Allaha Uzvišenog Njegovim stvorenjima.

Sedmi način: pojava meleka u ljudskom obliku¹

(تَمَثَّلَ الْمَلَكُ بَشَرًا)

Allah Uzvišeni govori o dolasku meleka u ljudskom obliku i drugim poslanicima, kao i da je h. Mejrema, majka Isaa, 'alejhis-selam, vidjela meleka u ljudskom obliku:

"I Ibrahimu smo izaslanike Naše poslali da mu donesu radosnu vijest. 'Mir!' - rekoše; - 'Mir!' - odgovori on, i ubrzo im donese pečeno tele. A kad vidje da ga se ruke njihove ne dotiču, on osjeti da nisu gosti i obuze ga neka zebnja od njih. 'Ti se ne boji!' - rekoše oni -, 'mi smo Lutovu narodu poslani.' A žena njegova stajaše tu, i Mi je obradovasmo Ishakom, a poslije Ishaka Jakubom, i ona se osmjehnu. 'Jadna ja!' - reče -

'zar da rodim ovako stara, a i ovaj moj muž je star. Ovo je zaista nešto neobično!' 'Zar se čudiš Allahovoj moći?' - rekoše oni -, 'Allahova milost i Njegovi blagoslovi su na vama, obitelji vje sničkoj. On je dostojan hvale i On je plemenit!' I pošto Ibrahima prođe strah i dođe mu radosna vijest, on se poče raspravljati sa Našim izaslanicima o Narodu Lutovu; Ibrahim je zaista bio dobrodušan, sažaljiv i odan. 'O Ibrahime, prođi se toga, naređenje od Gospodara tvoga je stiglo; njih će stići patnja sigurno!' I kad izaslanici Naši dođoše Lutu, on se zbog njih nađe u neprilici i bi mu teško pri duši, pa reče: 'Ovo je mučan dan!' I narod njegov pohrli njemu, - a i prije su radili sramotna djela. 'O narode moj', - reče on - 'eto mojih kćeri, one su vam čistije! Bojte se Allaha i pred gostima mojim me ne sramotite! Zar među vama nema razumna čovjeka?' 'Ti znaš da nam nisu potrebne tvoje kćeri' - rekoše oni -, 'ti doista znaš šta hoćemo mi'. 'Ah, da ja samo imam moć' - reče on - 'ili da se mogu osloniti na nekog snažnog!' A meleki rekoše: 'O Lute, mi smo izaslanici Gospodara tvoga, oni tebi ne mogu nauditi. Ti kreni sa čeljadi svojom u gluho doba noći bez žene svoje, nju će zadesiti isto što i njih, i neka se niko od vas ne obazire! - Rok im je praskazorje, a zar praskazorje nije blizu?' I kada pade naredba Naša, Mi sve prevrnusmo, ono što je bilo gore - bi dolje, i na njih kao kišu grumenje od pečena blata spustismo, koje je neprekidno sipalo, obilježeno od Gospodara tvoga, - a ono nije daleko ni od jednog nasilnika."²

"I spomeni u Knjizi Merjemu: kada se od ukućana svojih na istočnu stranu povukla i jedan zastor da se od njih zakloni uzela, Mi smo k njoj meleka Džibrila poslali i on joj se prikazao u liku savršeno stvorena muškarca (فَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا). 'Utječem se Milostivom od tebe, ako se Njega bojiš!' - uziknu ona. 'A ja sam upravo izaslanik Gospodara tvoga' - reče on - 'da ti poklonim dječaka čista!' 'Kako ću imati dječaka' - reče ona - 'kad me nijedan muškarac dodirnuo nije, a ja nisam nevaljalica!' 'To je tako!' - reče on. 'Gospodar tvoj je rekao; 'To je Meni lahko', i zato da ga učinimo znamenjem ljudima i znakom milosti Naše. Tako je unaprijed određeno!'." ³

Kurtubi navodi predaju od Ibni Abbasa, da je Džibril. 'alejhis-selam, silazio svakom vjesniku, a da su ga samo vidjeli Muhammed, Zekerijja, Isa i Musa, 'alejhimus-selam, a da su drugi bili nadahnuti Objavom u snu. ⁴

Samirija iz Musaovog, 'alejhis-selam, naroda vidio je Džibrila:

"Ja sam vidio ono što oni nisu vidjeli (بَصُرْتُ) (بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ) - odgovori on -, pa sam šaku zemlje ispod izaslanikove stope uzeo i to bacio, i eto tako je u mojoj duši potekla zla misao.'" ⁵

Na osnovu saznanja do kojih dolazimo putem tradicionalnih predaja saznajemo da je Allahov Poslanik, Muhammed, sallallahu 'alejhi ve selleme, vrlo često susretao Džibrila, 'alejhis-selam, u ljudskom obliku.

Ovaj način se ogleda u tome da Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, ostane u "svome tjelesnom stanju, a melek koji je vahj donosio, prešao bi iz duševnog u tjelesno stanje i dobio bi oblik njegovog druga Dihjeta, pa bi mu saopćio uzvišeni Kur'an."⁶

Melek time ne postaje čovjekom, već i dalje ostaje u svojoj melekskoj prirodi, ali se pojavljuje u liku čovjeka, iako sam nije čovjek. Međutim prisutni ga vide kao čovjeka.⁷

Nekada je to bio lik beduina kojeg niko nije prepoznavao, nekada lik mladića, a najčešće njegovog druga Dihje El-Kelbija.

Dihja ibn Hulejfe El-Kelbi, poznati ashab, po kojem je Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, poslao pismo, Herakliju, caru Vizantije. Bio je svjedokom mnogih važnih događaja i uziman je kao primjer za ljepotu lika. Prisustvao je bici na Jermuku, kao komandant jednog eskadrona. Nastanio se u Damasku i živio je do Muavijjinog vremena i danas je tamo njegov mezar. Ša'bi prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, poredio tri osobe iz plemena Benu Umejje, pa je rekao da Dihja El-Kelbi liči na Džibrila, Urve ibn Meš'ud Es-Sekafi liči na Isaa, sina Merjeminog, a Abdul-Uzza na Dedždžala.⁸

Navest ćemo predaje koje govore o tome.

Buharija bilježi sljedeću predaju od h. Aiše, radijallahu 'anha, u poglavlju "O početku stvaranja (بَدَأُ الْخَلْقِ)":

Haris ibn Hišam, radijallahu 'anhū je pitao Allahova Poslanika, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme: "Allahov Poslaniče, kako ti dolazi Objava (vahj)?" Odgovorio je: "Uvijek mi dolazi melek. Ponekad slično jeki (zveketu, zveckanju) zvona, pa se prekine, a ja sam već zapamtio ono što je on rekao. To mi je najteži (način objavljivanja). Ponekada mi se melek pojavi kao čovjek, pa mi govori, a ja pamtim ono što on izgovara. (كُلُّ ذَلِكَ يَأْتِينِي الْمَلَكُ أَحْيَانًا فِي مِثْلِ صَلْصَلَةِ الْحَرَسِ فَيَقْصِمُ عَلَيَّ) وَقَدْ وَعَيْتُ مَا قَالَ وَهُوَ أَشَدُّ عَلَيَّ وَ يَتَمَثَّلُ لِي الْمَلَكُ أَحْيَانًا رَجُلًا فَيُكَلِّمُنِي فَأَعْبِي (مَا يَقُولُ)"⁹

Ovaj način je za njega, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, bio najlakši, jer se time pokazivala prisnost meleka sa onim kome se obraća. U Ebu 'Avaninomu Sahihu se dodaje: "To mi je najlakše. (وهو أهون له عليّ)"¹⁰.

"Ponekad mi dođe u liku mladića, pa mi ga dostavlja. (وَأَحْيَانًا يَأْتِينِي فِي مِثْلِ صُورَةِ الْفَتَى فَيَنْبِذُهُ إِلَيَّ)"¹¹

Muslim prenosi od Omera b. El-Hattaba: "Dok smo bili kod Allahova Poslanika, sallallahu 'alejhi ve selleme, jednog dana, pojavio nam se jedan čovjek, izrazito bijele odjeće i izrazito crne kose (إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ). Na njemu se nisu vidjeli tragovi puta, niti ga je iko od nas prepoznao, tako da je sjeo do Vjesnika,

sallallahu 'alejhi ve selleme, prislonio svoja koljena da njegovih, spustivši svoje ruke na svoja stegna. Pitao je: 'Muhammede, kaži mi o islamu?... , a zatim je otišao. Ja sam se još zadržao kratko, kada me on (Vjesnik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme) upita: 'Omere, znadeš li ko je ovaj koji je pitao?' Odgovorio sam: 'Allah i Njegov Poslanik najbolje znaju. On reče: 'To je Džibril, dolazio je da vas poduči vašoj vjeri. (فَأَيْمُ)
' (جَبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ)".¹²

Buharija i Ahmed bilježe od Ibni Abbasa, radijallahu 'anhuma, da je Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, pitao Džibrila: "Zašto nas češće ne posjećuješ? (أَلَا تَزُورُنَا) (أَكْثَرَ مِمَّا تَزُورُنَا)", pa je objavljeno: "I ne spuštamo se izuzev po naredbi Gospodara tvog."¹³

Nesaija prenosi od Ebu Hurejre, radijallahu 'anhu, da je Džibril, 'alejhis-selam, tražio dozvolu od Vjesnika, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, da uđe, pa mu je rekao: "Uđi." Pitao je: "Kako da uđem, a u tvojoj kući ima pokrivač/žastor sa likovima, pa ili da im se glave ispore, ili da se napravi ćilim koji će se gaziti, jer mi skupina meleka, ne ulazimo u kuću u kojoj imaju likovi. (كَيْفَ أَدْخُلُ وَفِي بَيْتِكَ سِتْرٌ فِيهِ تَصَاوِيرُ فِيمَا أَنْ تُقَطِّعَ رُءُوسَهَا أَوْ تُجْعَلَ بِسَاطِطًا) (يُوطَأُ) فَإِنَّا مَعْشَرَ الْمَلَائِكَةِ لَا نَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ تَصَاوِيرُ"¹⁴

Buharija prenosi od Ebu Osmana: "Obaviješten sam da je Džibril došao kod Vjesnika, sallallahu 'alejhi ve selleme, dok je kod

njega bila Ummi Selema, pa je počeo da govori. Vjesnik, sallallahu 'alejhi ve selleme, je pitao Ummi Selemu: 'Ko je ovo?' Odgovorila je: 'Ovo je Dihja.' Nakon što je otišao govorila je: 'Tako mi Allaha, bila sam ubijedena da je to on, sve dok nisam čula kako Vjesnik, sallallahu 'alejhi ve selleme, na hutbi govori o onome o čemu ga je obavijestio Džibril.' وَاللَّهِ مَا حَسِبْتُهُ إِلَّا إِيَّاهُ حَتَّى سَمِعْتُ خُطْبَةَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُخْبِرُ خَيْرَ جِبْرِيلَ)¹⁵

Muslim prenosi od Džabira da je Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, rekao: "Pokazani su mi vjesnici; Musa je jedan poseban čovjek, kao da je od ljudi Šeûne¹⁶. Vidio sam Isaa - sina Merjeminog, 'alejhis-selam, najsličniji mu je Urve ibn Mes'ud. Vidio sam Ibrahima, salavatullahi 'alejhi, najsličniji mu je vaš drug (misli na sebe). Vidio sa Džibrila, 'alejhis-selam, najsličniji mu je Dihja."¹⁷

Ahmed prenosi od h. Aiše: "Vidjela sam Allahova Poslanika, sallallahu 'alejhi ve selleme, kako je stavio svoje ruke na vrat jednoga konja i da govori nekom čovjeku. Rekla sam mu: 'Vidjela sam te kako si stavio ruke na vrat konja Dihje el-Kelbijja i da mu govoriš?' Pitao je: 'Vidjela si?' Odgovorila sam: 'Da.' On je rekao: 'To je Džibril, 'alejhis-selam i on te selami. (ذَلِكَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ) (يَقْرَأُكَ السَّلَامَ)' Odgovorila sam: 'Neka je selam i na njega, Allahova milost i njegovi blagoslovi. Allah

ga nagradio hajrom kao prijatelja i kao gosta. Divan li je on prijatelj i gost.' ”¹⁸

Buharija prenosi od Aiše, radijallahu 'anha, da je rekla: “....nakon što se je vratio Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve selleme, sa Hendeka ostavio je oružje i okupao se. Došao mu je Džibril, 'alejhis-selam, otresajući prašinu sa svoje glave (فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ يَنْفُضُ رَأْسَهُ مِنَ الْعَبَارِ), rekao: 'Ostavio si oružje, tako mi Allaha, ja ga nisam ostavio, kreni prema njima.' Vjesnik sallallahu 'alejhi ve selleme, je pitao: 'A gdje?' On mu je pokazao prema plemenu Benu Kurejza.”¹⁹

U Musnedu imama Ahmeda ovaj hadis glasi: “...i vratio se Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve selleme, u Medinu, pa je ostavio oružje i naredio da se postavi šator od kože za Sa'da²⁰ u džamiji. Došao mu je Džibril, 'alejhis-selam, na čijim sjekutićima je bio talog prašine i pitao: 'Zar si već ostavio oružje, tako mi Allaha, meleki još nisu ostavili oružje. Kreni na Benu Kurejzu i bori se protiv njih.' Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve selleme je obukao svoj oklop i naredio da se ljudima obznani pokret. Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve selleme, je krenuo i prolazeći pored plemena Beni Ganem, koje je bilo u komšiluku džamije, pitao je: 'Ko je prošao pored vas?' Odgovorili su: 'Pored nas je prošao Dihje el-Kelbi.' Njegova brada, zubi i lice bili su slični Džibrilovom, 'alejhis-selam.”²¹

Prenosi se od Sa'd ibn Vekkasa, radijallahu 'anhu: "Vidio sam Allahova Poslanika, sallallahu 'alejhi ve selleme, na dan bitke na Uhudu. Uz njega su bila dva čovjeka koja su ga branila, krajnje požrtvovano. Na njima je bila bijela odjeća, nisam ih vidio ni prije ni poslije. (وَمَعَهُ رَجُلَانِ) " (يَقَاتِلَانِ عَنْهُ عَلَيْهِمَا تَيَابٌ بَيْضٌ كَأَشَدِّ الْقِتَالِ مَا رَأَيْتُهُمَا قَبْلُ وَلَا بَعْدُ Muslimovoj predaji stoji da su to bili Džibril i Mikail. (وفي رواية مسلم: يَعْنِي جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ).²²

Muslim bilježi od Ibni Abbasa, radijallahu 'anhuma: "Dok je Džibril sjedio kod Vjesnika, sallallahu 'alejhi ve selleme (بَيْنَمَا جِبْرِيلُ قَاعِدٌ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى) (اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), čuo je škripanje iznad sebe podigao je glavu i rekao: 'Ova vrata neba su se otvorila danas i nisu nikad osim danas.' S njih je sišao jedan melek, pa je on (Džibril) rekao: 'Ovaj melek nije nikad sišao na Zemlju osim danas.' (Taj melek) je nazvao selam i rekao: 'Budi sretan zbog dva nura koja su tebi data, a nisu nijednom vjesniku prije tebe: Fatiha Knjige i završni ajeti sure El-Bekare. Nećeš proučiti ni jedan harf iz njih, a da ti neće biti dat.' (أَشْرُ بُرُورَيْنِ أَوْتِيَتْهُمَا لَمْ يُؤْتِيَتْهُمَا نَبِيٌّ)²³ (فَبَلَكَ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَخَوَاتِيمَ سُورَةِ الْبَقَرَةِ لَنْ تَقْرَأَ بِحَرْفٍ مِنْهُمَا إِلَّا أُعْطِيَتْهُ

Posljednja dva hadisa nam govore da su i drugi meleki silazili u likovima ljudi.

U drugim predajama se govori kako je Džibril, 'alejhis-selam, pokazivao Allahovom Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, uzimanja abdesta i obavljanja namaza, kao i to

da ga je dolazio preslušavati Kur'an, pogotovu u mjesecu Ramazanu.

Po nekim mišljenjima na ovaj način je objavljeno prvih pet ajeta sure El-'Alek, u pećini Hira, gdje je Džibril u tri navrata čvrsto prigrlio Allahova Poslanika, sallallahu 'alejhi ve selleme, tako da je uvidio da je to stvarnost i realnost, a ne nekakva utvara koja se je mogla pojaviti osobi koja je noći i noći provodila u povučeosti i odvojenosti od ljudi. Viđenje meleka Džibrila u njegovom stvarnom liku desilo se tek po izlasku iz pećine. Dragi Allah najbolje zna.

Najljepši opis tog prvog susreta Allahova Poslanika, sallallahu 'alejhi ve selleme, i viđenja meleka Objave, u našem jeziku donio je uvaženi profesor Rusmir Mahmutćehajić, u prijevodu djela Martina Lingsa (Ebu Bekr Siradžud-din) **Muhammed, Život njegov osnovan na vrelima najstarijim:**

“Ramazan je bio uobičajeni mjesec povlačenja. Jedne noći, pred kraj ramazana, u četrdesetoj godini njegovoj, kada bijaše sam u pećini, dođe mu melek u obličju ljudskom. Melek reče: 'Uči!' A on kaza: 'Nisam učač.' Potom, kako on sam priča: 'Melek me uze i stezaše u zagrljaju svom dok ne dođe do granice izdržljivosti moje (فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي حَتَّى بَلَغَ مِنِّي الْجَهْدَ). Onda me pusti, pa reče: 'Uči!' Ja rekoh: 'Nisam učač.' i ponovo me uze i stegnu u zagrljaju svom. i opet, kad dođe do granice izdržljivosti moje, pusti me, pa reče: 'Uči!' i opet rekoh: 'Nisam učač.'

Onda me stegnu treći put kao prije, pa me pusti i reče:

Uči, u Ime Gospodara tvoga, Koji stvara!
On stvara čovjeka od Ugruška krvi.
Uči! Gospodar tvoj je Najdarežljiviji,
Onaj Koji poučava perom,
poučava čovjeka onom što ne zna.

I on učaše te riječi za Melekom, koji ga potom ostavi. A poslije o tome reče: 'Bijaše kao da su riječi te upisane u srce moje.' Pa ipak, poboja se da to može značiti da je postao pjesnik kojeg je džin nadahnuo, ili čovjek obuzet. Zato pobježe iz pećine, a kad bijaše na polovini padine brda, začu glas iznad sebe koji govori: 'Muhammede, ti si Poslanik Božiji, a ja sam Džibril.' Podiže oči svoje prema nebu i tamo ugleda posjetitelja svog, još uvijek prepoznatljivog, ali sad bi vidljivo da je to Melek, koji ispunjavaše cijelo obzorje. I on opet reče: 'Muhammede, ti si Poslanik Božiji, a ja sam Džibril.' Vjerovjesnik stajaše zureći u Meleka. Onda se okrenu od njega, ali gdje god gledao, Melek uvijek bijaše tamo, preko obzorja, bilo prema sjeveru, prema jugu, istoku ili zapadu. Naposljetku, Melek iščeznu, pa Vjerovjesnik side padinom i ode kući svojoj. 'Pokrij me! Pokrij me!' - reče Hatidži, dok je, još uzdrhtalog srca, lijegao u postelju svoju. Uznemirena, ne usuđujući se pitati ga, ona hitro donese ogrtač, pa ga prekri. Ali kada silina straha njegovog popusti, on joj kaza šta je vidio i čuo. I rekavši mu riječi utjehe, ona ode da to kaže Vereki, rođaku svome, koji

tad bijaše star i slijep. 'Sveti! Sveti!' - reče on. 'Tako mi Onog u Čijoj je Ruci duša Vereke, Muhammedu dolazi Namus Najveći, isti onaj koji je dolazio Musau. Doista, Muhammed je Vjerovjesnik narodu ovom. Podrži ga.' Onda Hatidža ode kući, pa ponovi te riječi Vjerovjesniku, koji se potom smiren vrati u pećinu da namiri onaj broj dana povučeniosti koje je odlučio posvetiti Bogu. Kada ih namiri, on ode prvo Ka'bi, u skladu sa željom svojom, pa izvrši ophodnju, nakon čega pozdravi starog i slijepog Vereku, kojeg primijeti među onima koji sjedahu u Mesdžidu. A Vereka mu reče: 'Kaži mi, sine brata mog, šta si vidio i čuo?' Vjerovjesnik mu ispriča, a starac ponovi ono što je rekao Hatidži. Ali tada dodade: 'Bit ćeš nazivan lašcem i zlostavljan, i protjerat će te, i zaratiti protiv tebe. A ako doživim da vidim taj dan, Bog zna, pomoći ću stranu Njegovu.' Onda se nagnu prema Muhammedu i poljubi ga u čelo, pa se Vjerovjesnik vrati kući svojoj.

Podršku Hatidže i Vereke slijedila je podrška s Neba, u obliku druge objave. Način njezinog dolaska nije zabilježen, ali kada je pitan kako mu Objava dolazi, Vjerovjesnik spominjaše dva načina: 'Nekad mi dolazi kao jeka zvona, i to mi je najteže; jeke utihnu kad sam svjestan njihove poruke. A nekad Melek primi obličje ljudsko pa mi govori, i ja sam svjestan onog što mi kazuje.'²⁴

ZAKLJUČAK: I drugim poslanicima je objavljivano na ovaj način, a može se zaključiti

da je ovako objavljivani i Kur'an, tj. prvih pet ajeta sure El-'Alek.

1 Allah Uzvišeni govori i o pojavljivanju šejtana u ljudskom obliku, na dan bitke na Bedru, u liku Surake. „I kada im je šejtan kao lijepe njihove postupke predstavio i rekao: 'Niko vas danas ne može pobijediti, i ja sam vaš zaštitnik!' - onda je on, kada su se dva protivnička tabora sukobila, natrag uzmaknuo, i rekao: „Ja nemam ništa s vama, ja vidim ono što vi ne vidite, i ja se bojim Allaha, jer Allah strašno kažnjava“ (El-Enfal-48) Takode je i u Siri zabilježeno više takvih događaja. Na Akabi, prilikom druge prisege (bej'at), kada je šejtan to objelodanio i razglasio, zatim u parlamentu kurejšijskom (Darun-nedve) gdje se je pojavio u liku starca koji im je preporučio da ubiju Allahova Poslanika, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme. Vidi: El-Mubarekfuri, op. cit., str. 167 i 174.

² Sura Hud, 70-83.

³ Sura Merjem, 16-21.

⁴ Ebu Abdullah el-Kurtubi, op. cit., 16/52.

⁵ Sura Ta ha, 96.

⁶ Muhamed Tufo, op. cit., str. 322.

⁷ Sejjid Muhammed Husejn Et-Tabatabai, *El-Mizanu fi tefsiril-Kur'an*, 14/36.

⁸ Vidi: Hajrud-din Ez-Zirikli, *El-E'alam*, 2/337.

⁹ Vidi: El-Askalani, op. cit., 6/351, hadis 3215.

¹⁰ Op. cit., 1/29.

¹¹ Vidi: En-Nesai, *Sunen*, 2/146-7.

¹² Vidi: Muslim, *Sahih*, 1/37, hadis 8.

¹³ Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 8/282, hadis 4731.

(Sura Mejrem, 64.)

¹⁴ Vidi: En-Nesai, *Sunen*, 8/216.

¹⁵ Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 8/619, hadis 4980.

¹⁶ Ogranak arapskog plemena Ezd.

¹⁷ Vidi: Muslim, *Sahih*, 1/153, hadis 167.

¹⁸ Vidi: Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 17/522, hadis 25011.

¹⁹ Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 7/475, hadis 4122.

²⁰ Sa'd ibn Muaz koji je ranjen u bici na Hendeku.

Šire'o tome: El-Mubarekfuri, op. cit., str. 334.

²¹ Vidi: El-Mubarekfuri, op. cit., str. 340. Takoder vidi:

Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 17/511, hadis 24977.

²² Op. cit., 4/1802, hadis 2306.

²³ Vidi: Muslim, *Sahih*, 1/554, hadis 806.

²⁴ Abu Bakr Siraj ad-Din, op. cit., str. 52-53.

Osmi način: pojava meleka u njegovom naravnom obliku

(رُؤْيَةُ الْمَلَكِ فِي صُورَتِهِ الَّتِي خُلِقَ عَلَيْهَا)

Prema tradicionalnim islamskim izvorima Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve selleme, je dva puta vidio Džibrila, 'alejhis-selam u njegovom prirodnom obliku, sa 600 krila, kako je evidentno u hadiskim predajama i Kur'anu.

Buharija i drugi bilježe od Ibni Mes'uda, da je o riječima Uzvišenog : "Blizu koliko dva luka ili bliže - i objavio robu Njegovu ono što je objavio" rekao: "Vidio je (Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve selleme) Džibrila sa 600 krila. (أَكْبُرُ رَأَى)

¹ " (جِبْرِيلُ لَهُ سِتُّ مِائَةِ جَنَاحٍ

Ahmed prenosi da je Abdullah ibn Mes'ud rekao: "Vidio je Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve selleme, Džibrila u njegovom liku sa 600 krila, svako krilo je zatvorilo horizont i sa njega se rasipa toliko različitih kolorita, bisera i dragulja koliko samo Allah zna. (رَأَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِبْرِيلَ فِي صُورَتِهِ وَلَهُ سِتُّ مِائَةِ جَنَاحٍ كُلُّ جَنَاحٍ مِنْهَا قَدْ سَدَّ الْأَفْقَ عَلَيْهِ) (يَسْفُطُ مِنْ جَنَاحِهِ مِنَ التَّهَابِيلِ وَالذَّرِّ وَالْيَأْقُوتِ مَا اللَّهُ بِهِ عَلَيْهِ"²

Muslim bilježi da je h. Aiša, radijallahu 'anha, na upit o ajetima: ' zatim se približio, pa nadnio - blizu koliko dva luka ili bliže - i objavio robu Njegovu ono što je objavio' rekla:

“To je Džibril, sallallahu 'alejhi ve selleme, koji mu je dolazio u likovima ljudi, a ovaj put mu je došao u svom stvarnom liku, pa je zatvorio nebeski horizont. (إِنَّمَا ذَلِكَ جِبْرِيلُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ بِأَيْدِيهِ) فِي صُورَةِ الرَّجَالِ وَإِنَّهُ أَتَاهُ فِي هَذِهِ الْمَرَّةِ فِي صُورَتِهِ الَّتِي هِيَ صُورَتُهُ، فَسَدَّ أَفَقَ (السَّمَاءِ)”³

Allah Uzvišeni u suri En-Nedžm (5-16) govori o ta dva viđenja; prvom koje je vezano za Zemlju i drugom koje je vezano za Nebo.

“Uči ga jedan ogromne snage, razboriti, koji se pojavio u liku svome na obzorju najvišem (وَهُوَ) (بِالْأَفْقِ الْأَعْلَى), zatim se približio, pa nadnio - blizu koliko dva luka ili bliže - i objavio robu Njegovu ono što je objavio (فَأَوْحَى إِلَيَّ عَبْدِهِ مَا أَوْحَى), srce nije poreklo ono što je vidio, pa zašto se prepirete s njim o onome što je vidio? On ga je i drugi put vidio (وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً أُخْرَى), kod Sidretul-muntehaa kod kojeg je džennetsko prebivalište, kad je Sidru pokrivalo ono što je pokrivalo.”

Ibn Kesir to na sljedeći način komentariše: “Ovo viđenje Džibrila (koji se pojavio u liku svome na obzorju najvišem) nije bilo u noći Israa, već prije nje, dok je Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve selleme, bio na Zemlji kada mu se je spustio Džibril, 'alejhis-selam, nadnio nad njega, pa mu se približio, a tada je bio u suretu na kojem ga je Allah stvorio, tj. sa 600 krila. Zatim ga je drugi puta vidio kod Sidretul-muntehaa, tj. u noći Israa. Ovo prvo viđenje vezano je za same

početke objavljivanja, nakon što mu je Džibril, 'alejhis-selam, došao prvi puta kada mu je Allah objavio početak sure Ikre'. Zatim se Objava prekinula jedan period u kojem je Allahova Poslanika, sallallahu 'alejhi ve selleme, više puta odlazio da se baci sa vrhova brežuljaka. Kad god bi to naumio Džibril bi ga dozivao iz zraka: 'Muhammede uistinu si ti Allahov Poslanik, a ja sam Džibril'. Time bi se smirivalo njegovo srce i on bi osjećao radost u očima. Pa kada bi mu se otegnulo (tj. taj period prekida) on bi se vraćao na to isto, sve dok mu se nije pojavio Džibril kada je Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve selleme, bio u Ebtahu⁴, u obliku (صُورَةٌ) u kojem ga je stvorio Allah, sa 600 krila tako da je njegova veličina zatvorila horizont. On mu se približio i objavio od Uzvišenog Allaha ono što mu je naredio. Tada je spoznao veličinu meleka koji mu je došao sa Poslanstvom, njegovu vrijednost i značaj njegova položaja kod njegova Stvoritelja Koji ga je poslao njemu."⁵

Allah Uzvišeni u suri Et-Tekvir, ajet 19. i dalje govori o prvom viđenju:

"Kur'an je, zaista, kazivanje Izaslanika plemenitog, moćnog, od Gospodara svemira cijenjenog, kome se drugi potčinjavaju, tamo pouzdanog! A drug vaš nije lud: on ga je na obzoru jasnom vidio (وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأَفُقِ الْمُبِينِ)."

Ibni Kesir nam daje sljedeći kometar na 23. ajet: "Znači vidio je Muhammed Džibrila koji mu je došao sa Poslanstvom od Allaha Uzvišenog u

obliku/na suretu kojem ga je Allah stvorio sa 600 krila “na obzorju jasnom”, tj. očitom i to je prvo viđenje koje je bilo u Bathau i ono je spomenuto u Njegovim riječima: ‘Uči ga jedan ogromne snage, razboriti, koji se pojavio u liku svome na obzorju najvišem, zatim se približio, pa nadnio - blizu koliko dva luka ili bliže - i objavio robu Njegovu ono što je objavio’, kako je prethodilo u komentaru i analizi toga i argumentaciji da se time mislilo na Džibrila ‘alejhis-selam. Jasno je, a Allah najbolje zna da je ova sura (tj. sura et-Tekvir) objavljena prije noći Israa jer ne spominje u njoj osim ovo viđenje koje je prvo, a drugo je spomenuto u Njegovim riječima, neka je On Uzvišen: ‘On ga je i drugi put vidio, kod Sidretul-muntehaa kod kojeg je džennetsko prebivalište, kad je Sidru pokrivalo ono što je pokrivalo.’, a to je spomenuto u suri en-Nedžm, a ona je objavljena poslije sure el-Isra.”⁶

Ibnul-Kajjim el-Dževzije, razmatrajući ovo pitanje, ističe: “Riječi Uzvišenog u suri En-Nedžm: (ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى) zatim se približio, pa nadnio’ (53:8) se ne odnose na približavanje (دَنَا) spomenuto u kazivanju o Isra-u, jer ovo u suri En-Nedžm je približavanje Džibrila i njegovo nadnošenje (تَدَلَّى), kako su rekli Aiša i Ibni Mes’ud, a i kontekst na to ukazuje. Približavanje i nadnošenje (الدنو والتدلي) spomenuto u hadisu o Israu⁷ jasno ukazuje na to da je to približavanje

Gospodara Uzvišenog i Njegovo nadnošenje. Tome se ne suprostavlja sadržaj sure En-Nedžm, čak u njemu imamo da ga je vidio drugi put kod Sidretul-muntehâa. To je Džibril kojeg je vidio Muhammed, sallallahu 'alejhi ve selleme, u njegovom liku, dva puta; jedan put na Zemlji i jedan put kod Sidretul-muntehâa. Allah najbolje zna.”⁸

Zabilježeno je više predaja u kojima se govori o viđenju Džibrila, 'alejhis-selam, u prvom periodu objavljivanja, počevši od prvog susreta sa njim u pojavnom svijetu, u pećini Hira, pa do nekih drugih situacija koje su opisane u predajama:

“Objava se prekinula jedan period i to je toliko pogodilo i rastužilo Allahova Poslanika, sallallahu 'alejhi ve selleme, kako je do nas došlo da je više puta jutrom rano odlazio da se baci sa vrhova brežuljaka. Kad god bi stigao na vrh brežuljka da se baci sa njega, pojavio bi mu se Džibril i govorio: 'Muhammede uistinu si ti Allahov Poslanik'. Time bi se smirivalo njegovo srce i duša pa bi se on vratio. Pa kada bi mu se otegnuo period prekida objave on bi jutrom rano radi toga, a kada bi došao na vrh brežuljka pojavio bi mu se Džibril i rekao mu to isto.”⁹

Taberi bilježi sljedeću predaju, da je Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, rekao, nakon prvog susreta sa melekom u pećini Hira: “Niko od Allahovih stvorenja nije mi bio mrži od pjesnika i osobe opsjednute džinima - ludaka

(medžnun). Rekao sam: 'Najteže, što bi mi moglo pasti, bilo je da Kurejšije ikada o meni govore da sam pjesnik ili luđak. Otići ću na vrh brda i baciću se, da se ubijem, pa ću se rasteretiti!' Izašao sam da to i učinim, pa kada dođoh nasred brda, čuh glas s nebesa kako govori: 'O Muhammede! Ti si Allahov Poslanik, a ja sam Džibril!' Zatim reče: 'Podigoh glavu u nebo i ugledah Džibrila u liku čovjeka, sa poravnatim nogama na horizontu. On reče: 'O Muhammede, ti si Allahov Poslanik a ja sam Džibril.' Poslanik (a.s.) reče: 'Stadoh i počeh gledati u njega, pa me to odvratí od moje ranije nakane; niti krenuh naprijed, a ni nazad. Stalno sam pokušavao svratiti pogled s njega na drugu stranu neba, ali gdje god bi okrenuo glavu, svugdje je bio on. Tako sam stajao u mjestu, ni naprijed ni nazad, sve dok Hatidža ne posla po mene da se vratim. Glasnici su došli i vratili se kući, a ja se nisam mogao maknuti s mjesta. Zatim Džibril ode, a i ja se vratih svojoj porodici. Kad stigoh kući, sjedoh uza samu Hatidžu i naslonih se na nju, pa mi ona reče: 'O, Ebu Kasime, gdje si bio? Tako mi Allaha, poslala sam ih da te traže po čitavoj Mekki i ne nađoše te!' Ja joj potom ispričah šta sam vidio. Ona reče: 'Budi sretan, o, amidžiću, i postojan. Tako mi Onoga u Čijoj ruci je Hatidžin život, nadam se da ćeš biti Vjerovjesnik ovog ummeta.' Zatim ona ustade i pohiti kod Vereka, pa i njega upozna s događajem, a Vereka joj odgovori: 'Kuddusun, Kuddusun! Allahu, Allahu, tako mi Onoga u Čijoj ruci je moj život,

Muhammedu je došao najviši povjerenik, koji je dolazio Musau. On je Vjerovjesnik ovog ummeta (naroda). Reci mu, o Hatidža, neka bude čvrst i postojan!' Hatidža r.a. se vrati i prenese mu Verekine riječi. Kad je Resulullah (a.s.) okončao boravak u pećini Hira, vrati se u Mekku. Tada ga sreće Vereka i nakon što je čuo od Resulullaha (a.s.) priču reče: 'Tako mi Onoga u Čijoj ruci je moj život, ti si Vjerovjesnik ovog ummeta! Došao ti je najviši povjerenik, koji je dolazio i Musau.'¹⁰

"Dok sam išao čuo sam jedan glas sa neba, podigao sam pogled a kad ono melek koji mi je došao u Hirau sjedi na stolici između neba i zemlje. Prepao sam se njega pa sam se vratio i rekao: 'Pokrijte me.' Allah Uzvišeni je objavio: 'O ti, pokriveni! Ustani i opominji! I Gospodara svoga veličaj! I haljine svoje očisti! I kumira se kloni!' Zatim se objavljivanje ustalilo i jedno iza drugog dolazilo. (يُنْتَأْنَا أَنَا أَمْشِي إِذْ سَمِعْتُ صَوْتًا مِنَ السَّمَاءِ فَرَفَعْتُ) بَصَرِي فَإِذَا الْمَلِكُ الَّذِي جَاءَنِي بِحِرَاءِ جَالِسٌ عَلَى كُرْسِيِّ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ (فَرَعَيْتُ مِنْهُ)¹¹

U ovim predajama se govori o "više" viđenja u prvom periodu objavljivanja. Koje je od njih bilo na ovaj način (tj. sa 600 krila) teško je odrediti.

Takođe, u nekim od ranije citiranih predaja govori se o periodu prekida objavljivanja (فَتْرَةُ الْوَحْيِ). Period prekida objavljivanja prema predaji Ibni Sa'da od Ibni Abbasa bio je samo izvjestan broj dana. Ovo je najispravnije, kada se sagledaju svi

aspekti ovog pitanja. Mišljenje koje kaže da je taj period bio dvije i po godine ili tri aposlutno je netačno. U tim danima, Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, osjećao je potištenost, tugu i imao je osjećaj zbnjenosti i iznenađenosti. Ibni Hadžer kaže: "Bilo je to (tj. prekid objavljivanja, bolje reći pojavljivanja, koji je trajao po nekoliko dana) da bi se Resulullah (a.s.) oslobodio straha i da bi stekao ponovo samopouzdanje. Tek kad je nestalo nedoumice, i kad su se potvrdili znaci Istine i kad je Resulullah (a.s.) bio svjestan i čvrstog ubjeđenja da je on postao Allahov Poslanik, Poslanik Slavljenog i Uzvišenog Allaha, a da je Džibril prenosilac Objave (tj. onaj koji će mu prenositi Objavu s neba), a ne nikakvo priviđenje, tek tada u potpunoj duhovnoj smirenosti i ravnoteži, dođe mu Džibril ponovo, tj. drugi put." ¹²

Sve ove predaje nam govore da se čovjek sam ne može, bez nekog učitelja i vodiča, usmjeravati Allahu Uzvišenom. I najodabranijeg od Allahovih Poslanika, Muhammeda, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, stalno je pratio, Džibril, alejhis-selam. U početku mu je bilo dovoljno i samo viđenje Džibrila, alejhis-selam, da bi se njegovo srce smirilo. To je bilo praćeno podrškom koja je išla putem vjernika-mumina. To su sve primjeri za nas kako bismo o njima razmislili i pouku uzeli.

ZAKLJUČAK: Ovaj vid objavljivanja je isključiva osobenost Allahovog Poslanika Muhammeda, 'alejhis-selam, a iz dostupne nam

literature teško je razumjeti da li je nešto iz Kur'ana na ovaj način objavljeno, iako je činjenica da je na taj način objavljivano: "i objavio robu Njegovu ono što je objavio (فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ)". Kada je u pitanju prva Objava, pet ajeta s početka sure El-'Alek, u kojoj se govori kako je Džibril, 'alejhis-selam, u tri navrata čvrsto prigrlio Allahova Poslanika, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, skloniji smo ranije navedenom mišljenju da je to bio dolazak Džibrila u ljudskom liku (*sedmi način*), a da ga je Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, vidio u njegovom prirodnom liku tek poslije. Allah Uzvišeni najbolje zna.

¹ Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 8/476, hadis 4856.

² Vidi: Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 4/17-18, hadis 3748.

³ Vidi: Muslim, 1/160-161, hadis 177.

⁴ Dolina Mekke.

⁵ Vidi: Ibn Kesir, op. cit., 4/316-317.

⁶ Op. cit., str. 618.

⁷ To je jedan duži hadis u kojem se kaže: (وَذَا الْحَبَابِ رَبُّ الْعِزَّةِ فَتَدَلَّى) ...dok nije stigao do Sidretul-muntehaa gdje se Silni, Gospodar moći približio pa nadnio, blizu koliko dva luka ili bliže." Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 13/486, hadis 7517.

⁸ *Zadul-me'ad*, 2/47, 48. Citirano prema: El-Mubarekfuri, *Er-Rehikul-mahtum*, str. 139.

⁹ Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 12/368, hadis 6982.

¹⁰ El-Mubarekfuri, *Zapečaćeni džennetski ...*, str. 73-74.

¹¹ Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 1/37, hadis 4.

¹² Vidi: El-Mubarekfuri, *Zapečaćeni...*, str. 74-75.

Deveti način: pojava meleka slično glasu zvona

(إِثْبَانُ الْمَلَكِ فِي مِثْلِ صَلْصَلَةِ الْجَرَسِ)

Na ovaj način je objavljen zapravo cjelokupni Kur'an, odnosno njegov najveći dio. U literaturi je opisan kao najteži vid Objave. Ta težina za prisutne se ogledala u tome što je Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, u stvarnosti fizički postajao teži, što se moglo jasno primijetiti, boja lica mu se mijenjala, zatim ga je oblivao znoj i on je obarao svoju glavu, pa se prisutnima činilo da on gubi svijest, ili da je u stanju sna tako kao da hrče. Prisutni su čuli nekada nešto slično zujanju pčela ili kloketu ključale vode. O svim tim stanjima se govori u hadiskim predajama.

“Kada Allah govori Objavom stanovnici Neba čuju jeku Neba, slično vučenju lanca po stijenama, pa popadaju kao gromom ošiniti, ostajući u tom stanju dok im ne dođe Džibril. Kada im dođe Džibril strah ode iz njihovih srca i oni se smire, pa ga pitaju: 'O, Džibrile, šta Gospodar Tvoj govori?' On odgovori: 'Istinu.' Oni potvrde: 'Istinu, samu Istinu!' (إِذَا تَكَلَّمَ اللَّهُ بِالْوَحْيِ سَمِعَ)

أَهْلُ السَّمَاءِ لِلسَّمَاءِ صَلْصَلَةً كَجَرِّ السُّلْسِلَةِ عَلَى الصِّفَا فَيُصَعَّقُونَ فَلَا يَزَالُونَ كَذَلِكَ حَتَّى يَأْتِيَهُمْ جِبْرِيْلُ حَتَّى إِذَا جَاءَهُمْ جِبْرِيْلُ فُرِعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالَ فَيَقُولُونَ يَا جِبْرِيْلُ مَاذَا قَالَ رَبُّكَ فَيَقُولُ الْحَقُّ فَيَقُولُونَ الْحَقُّ الْحَقُّ”¹

Abdullah ibn Umer je pitao Vjesnika, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, da li on osjeća Objavu, pa mu je odgovorio: "Da, čujem odjeke zvona, zatim se, prilikom toga, ušutim i nije mi nijednom objavljivano, a da nisam pomislio da mi duša izlazi. (نَعَمْ أَسْمَعُ صَلَاحَ صَوْتِ الْمَلَائِكَةِ إِذَا نَزَلَتْ عَلَيَّ وَإِنِّي لَأَظُنُّ أَنَّهَا تَخْرُجُ مِنِّي) ²"

U poglavlju "O početku objavljivanja (بَدَأُ الْوَحْيِ)" Buharijine zbirke, h. Aiša, radijallahu 'anha, prenosi sljedeći hadis od Harisa ibn Hišama: "Allahov Poslaniče, kako ti dolazi Objava (vahj)?" Odgovorio je: "Ponekad mi dolazi poput jeke zvona. To mi je najteže (način objavljivanja) i kad se prekine, ja sam već zapamtio ono što je on rekao. Ponekada mi se melek pojavi kao čovjek, pa mi govori, a ja pamtim ono što on izgovara. (أَحْيَانًا يَأْتِينِي مِثْلَ صَلَاحِ الْجَرَسِ وَهُوَ أَشَدُّ عَلَيَّ فَيُفْصِمُ عَنِّي وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْهُ مَا) (قَالَ وَأَحْيَانًا يَتَمَثَّلُ لِي الْمَلَكُ رَجُلًا فَيُكَلِّمُنِي فَأَعْيِي مَا يَقُولُ) Aiša, radijallahu 'anha kaže: "Vidjela sam ga jednog jako hladnog dana, kada mu je silazila Objava, da nakon što se prekinula, njegovo čelo je kiptjelo znojem. (قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَقَدْ رَأَيْتُهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ) (الْوَحْيُ فِي الْيَوْمِ الشَّدِيدِ الْبَرْدِ فَيُفْصِمُ عَنْهُ وَإِنْ حَبِينَهُ لَيَنْفَصِدُ عَرَفًا) ³"

U prvom slučaju kada mu melek dolazi poput glasa zvona on, sallallahu 'alejhi ve alihi ve selleme, poprima melekske osobine, pa kada se vrati u svoje prirodno stanje on je zapamtio ono što mu je rečeno, pa je to izrazio prošlošću (وَقَدْ وَعَيْتُ مَا قَالَ), za razliku od drugog slučaja kada je

on u svome normalnom stanju, pa je to izrazio sadašnjošću (فَأَعْي مَا يَقُولُ).⁴

Iz hadisa se razumijeva da svako objavljivanje ima svoju težinu, a da je ovo najteži vid. O težini Objave Allah Uzvišeni kaže: “Mi ćemo ti, doista, teške riječi slati”.⁵ O tome govore i sljedeće predaje.

Ibni Abbas, kaže: “...Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve selleme, je osjećao veliki napor i teškoću od (primanja) Objave. (كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَالِجُ مِنَ التَّنْزِيلِ شِدَّةً”⁶

Zejd ibn Sabit kaže: “Allah je objavio Svo me Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve selleme, dok mu je stegno bilo (naslonjeno) na mome stegnu. Toliko mi je (njegovo stegno) postalo teško da sam se pobjojao da će mi se stegno smrskati... فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَخِذُهُ عَلَى فَخِذِي فَتَقَلَّتْ عَلَيَّ حَتَّى (حَفَّتْ أَنْ تُرَضَّ فَخِذِي ثُمَّ سَرَّيَ عَنْهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (غَيْرَ أَوْلَى الضَّرَرِ)”⁷

H. Aiša, radijallahu 'anha, je rekla: “Ako bi bilo objavljivano Allahovom Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve selleme, a on bio na svojoj devi, ona bi se spustila na zemlju. (فَتَضَرَّبُ بِجِرَانِهَا)”⁸

“Kada je Vjesniku, sallallahu 'alejhi ve selleme, objavljivano, a on bio na svojoj devi ona bi spuštala svoju glavu i ne bi se mogla pomjeriti sve dok objavljivanje ne bi prestalo. (إِذَا أَحْسَى إِلَيْهِ وَهُوَ (عَلَى نَاقَتِهِ وَضَعَتْ جِرَانَهَا فَمَا تَسْتَطِيعُ أَنْ تُحَرِّكَ حَتَّى يُسَرِّيَ عَنْهُ)”⁹

Ubade ibn Samit kaže: “Kada bi Vjesniku, sallallahu 'alejhi ve selleme, bilo objavljivano on

bi obarao svoju glavu, a to su činili i njegovi drugovi, a kada bi mu bilo završeno podigao bi svoju glavu. (تَكَسَّرَ رَأْسُهُ وَتَكَسَّرَ أَصْحَابُهُ رُءُوسَهُمْ فَلَمَّا أُثْلِيَ عَنْهُ رَفَعَهُ)¹⁰ (رَأْسَهُ)

Isti ashab prenosi: “Kada bi Vjesniku, sallallahu 'alejhi ve selleme, bilo objavljivo teško je to podnosio i lice bi mu promijenilo boju... (كَانَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أُثْرِكَ عَلَيْهِ كُرْبٌ لَذَلِكَ وَتَرَبَّدَ) (لَهُ وَجْهَهُ قَالَ فَأَنْزَلَ عَلَيْهِ ذَاتَ يَوْمٍ فَلَفِي كَذَلِكَ فَلَمَّا سُرِّي عَنْهُ)”¹¹

“Došla mu je (sallallahu alejhi ve selleme) Objava, pa je Omer, radijallahu anhu, naišaretio Ja'alau, pa mu se ovaj primaknuo. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve selleme, bio je pokriven nekom odjećom, pa je Ja'la spustio svoju glavu. Lice Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve selleme, bilo je crveno i teško je disao, zatim ga je prošlo... (فَحَسَاءَهُ الْوَحْيِيُّ فَأَشَارَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَيَّ) (يَعْلَى فَحَاءَ يَعْلى وَعَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَوْتُ قَدْ أَظْلَمَ بِهِ فَأَدْخَلَ رَأْسَهُ فَإِذَا (رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُحَمَّرُ الْوَجْهِ وَهُوَ يَغْطِي لَمَّ سُرِّي عَنْهُ)”¹²

U drugoj predaji, isti ashab kaže da kada je vidio Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve selleme, u tom stanju, čuo je nešto slično hrkanju ili kлокotanju (lonca vrele vode). (فَتَطَّرَتْ إِلَيْهِ لَهُ) (غَطِيطٌ).¹³

Aiša, radijallahu anha, govori: “Kada mu je silazila Objava, obuzimalo ga je tako teško stanje da ga je, od težine govora koji mu je s pušten, oblijevao znoj veličine zrna bisera, u zimskome

danu... حَتَّى أَنْزَلَ عَلَيْهِ فَأَخَذَهُ مَا كَانَ يَأْخُذُهُ مِنَ الْبَرَحَاءِ حَتَّى إِنَّهُ لَيَتَحَدَّرُ (مِنْهُ مِنَ الْعَرَقِ مِثْلُ الْجُمَانِ وَهُوَ فِي يَوْمِ شَاتٍ مِنْ ثِقَلِ الْقَوْلِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْهِ قَالَتْ ¹⁴) . (فَسُرِّيَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَضْحَكُ

Ćuo sam Omera ibn El-Hattaba, radijallahu 'anhu, kako govori da bi se kod lica Vjesnika, sallallahu 'alejhi ve selleme, kada bi mu dolazila objava ćulo nešto poput zujanja pćela (كَدْوِيَّ التَّحْلِ). Jednog dana mu je objavljivano; saćekali smo neko vrijeme, pa je završeno. On se je okrenuo prema kibli, podigao ruke i dovio: "Allahu, povećaj nam, nemoj nam umanjiti, ukaži nam poćast, nemoj nas osramotiti, daruj nam i ne uskrati nam, daj nam prednost, a ne daji je nad nama, ućini nas zadovoljnim i budi zadovoljan sa nama. (اللَّهُمَّ زِدْنَا وَلَا تَنْقُصْنَا وَأَكْرِمْنَا وَلَا تُهِنَّا وَأَعْطِنَا وَلَا تَحْرِمْنَا وَأَثِرْنَا وَلَا) . (تَوَثَّرَ عَلَيْنَا وَأَرْضَنَا وَأَرْضَ عَنَّا " , zatim je rekao, sallallahu 'alejhi ve selleme: " Objavljeno mi je deset ajeta ko ih primjeni ući će u dżennet." Tada je citirao: "Ono što žele - vjernici će postići." dok nije završio deset ajeta.¹⁵

Najbolje objašnjenje za to dao je profesor Muhammed Abdul-'Azim Ez-Zerkani: "Melek mu je dolazio na različite načine; nekada bi se pojavljivao u svome stvarnom melekskom obliku, nekada bi se pojavljivao u liku ćovjeka kojeg su vidjeli prisutni i ćuli, a nekada bi silazio Poslaniku prikriveno tako da se nije vidio, ali su se vidjeli tragovi promjene i utjecaja na Poslaniku, pa bi (izgledalo kao da je) zahrkao

poput nekoga utonulog u san, bio bi odsutan kao da je to onesviješćenost (غَشْبَةٌ), ili nesvjestica (إِغْمَاءٌ), a u stvari nije ni jedno ni drugo, već je to bila udubljenost i obuzetost (إِسْتِعْرَاقٌ) u susretu sa duhovnim bićem meleka i odvajanje, izlazak (إِخْلَاقٌ) iz njegovog normalnog ljudskog stanja. To se je odražavalo na tijelu, pa bi on hrkao, mnogo otežao i katkada bi mu znoj oblio čelo u izrazito hladnom danu. Katkada bi mu Objava dolazila kao zvono kada zazvekeće u uhu slušaoca i to je bila najteža vrsta. Ponekad bi prisutni čuli kod njegovog lica nešto kao zujanje pčela, ali nisu razumijevali riječi niti govora. On, sallallahu 'alejhi ve selleme, je čuo i pamtio ono što mu se objavljuje, imajući nužno znanje da je ovo Objava Allaha Uzvišenog bez ikakve sumnje i podozrenja. Kada bi se objavljivanje završavalo on je ono što mu je objavljeno nalazio prisutnim u svom sjećanju, uklesanim u svojoj memoriji, kao da je upisano u/na njegovom srcu.”¹⁶

Naravno i drugi islamski autoriteti su govorili o ovome pitanju kako oni prijašnji¹⁷ tako i savremeni¹⁸.

Ibni Haldun to naziva, kako prevodi naš Muhamed Tufo¹⁹, prelaskom iz tjelesnog u duševno stanje (إِسْلَاقٌ). “A to je kako kaže Ibn Haldun: 'Odvajanje od ljudske tjelesnosti i spajanje sa duhovnosti meleka, a drugo stanje je

suprotno tome, kada melek prelazi iz svoga duhovnog stanja u stanje ljudske tjelesnosti.’.”²⁰

Uglavnom svi su saglasni da su se tim jakim glasom ustvari željeli podstaknuti faktori pozornosti, kako u duši ne bi ostalo mjesta ni za što drugo, a da ona bude, u cijelosti sasvim, pripravna primiti ono što će doći.

Po jednom mišljenju Objava je ovako silazila samo kada su objavljivani ajetí o nekoj prijetnji ili zastrašivanju.²¹

Postoji mogućnost da je ovo ustvari glas šuma (lupanja) krila meleka, na koji se ukazuje u hadisu koji je zabilježio Buharija.

“Kada Allah odredi nešto na Nebu meleki udare svojim krilima iz poslušnosti prema Njegovom govoru, kao lanac (kada udari) po stijeni. (إِذَا قَضَى اللَّهُ الْأَمْرَ فِي السَّمَاءِ صَرَّتْ الْمَلَائِكَةُ بِأَجْنِحَتِهَا خُضْعَانًا) (لِقَوْلِهِ كَالسَّلْسِلَةِ عَلَى صَفْوَانٍ)”²²

Enes, Allah neka je njime zadovoljan, kaže: “Dok je Allahov Poslanik, sallallahu ‘alejhi ve selleme, jednođ dana bio među nama obuzeo ga je drijemež, tj. glava mu je klonula (إِذْ أَعْنَى بِإِعْتَاءَةٍ)”²³.

Kada je podigao glavu bio je nasmijan. Pitali smo: ‘Allahov Poslaniče, šta te je nasmijalo?’ Odgovorio je: ‘Maločas mi je objavljena sura. (أُنزِلَتْ عَلَيَّ آيَاتُ سُورَةٍ) Proučio je: ‘U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog! Mi smo ti, uistinu, mnogo dobro (kevser) dali, zato se svome Gospodaruru moli i kurban kolji, onaj koji tebe mrzi sigurno će on bez pomena ostati.’ Zatim je pitao:

'Znate li šta je Kevser?' Odgovorili smo: 'Allah i Njegov Poslanik najbolje znaju.' On nastavi: 'Rijeka koju mi je obećao moj Gospodar Uzvišeni. Na njoj je veliko dobro i ona je vrelo na koje će stići moj ummet na Kijametskom danu. Na njoj ima posuda koliko ima i zvijezda. Jedan rob će biti izdvojen između njih, a ja ću reći: 'Gospodaru moj, i on je iz mog ummeta.' On će me upitati: 'A, znadeš li ti šta se je desilo poslije tebe?'. U jednoj predaji se kaže: "...šta je on poslije tebe novo unio."²⁴

Imam Sujuti, radijallahu 'anhu, govoreći u svom znamenitom "Itkanu" o ovom hadisu citira Er-Rafi'ija koji u djelu "El-Emali" kaže da su neki iz ovoga hadisa razumjeli da je sura objavljena u tom polusnu i drijemežu i smatraju da je objava dolazila i u snu, jer je san vjesnika objava, što je i tačno. Međutim, prikladnije je kazati da je Kur'an sav objavljen u budnom stanju, a da mu se samo prisnila sura El-Kevser koja je objavljena u budnom stanju, ili da mu je pokazana rijeka Kevser o kojoj je došla ta sura, pa ju je on njima proučio i prokomentarisao. U nekim predajama se kaže da je on izgubio svijest (أَنَّهُ أُغْمِيَ عَلَيْهِ) što bi moglo da se odnosi na stanje u kojem je bio prilikom spuštanja Objave, koje se zove zanesenost/obuzetost Objavom (إِسْرَاحَاءُ الْوَحْيِ), ili paroksizam²⁵ Objave, odnosno njezina ekstaza. Nadalje on kaže da je ovo drugo objašnjenje koje navodi Rafi'i autentičnije od prvoga, jer njegove

riječi “Maločas mi je objavljena” odbacuju mogućnost da je prije toga objavljivana, šta više mi kažemo: “Objavljena je u tom stanju koje nije drijemež ili polusan, već stanje koje ga je obuzimalo prilikom objavljivanja. Učeni kažu da je on (tom prilikom) uziman sa ovog svijeta.”²⁶

Neki savremeni istraživači smatraju da je ta jeka nebesa (لِلسَّمَاءِ صُلْبَةً), spomenuta u jednom od prethodnih hadisa, koja se čuje prilikom objavljivanja i od koje popadaju stanovnici njihovi, zapravo, glas koji u isto vrijeme čuje i sam Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihī ve selleme, kojeg opisuje kao jeku zvona (مُتَلَصِّتَةً الْجَرَسِ), prilikom čega ga obuzima takvo stanje (بِرِّحَاءِ الْوَحْيِ) čije su promjene vidljive i na njegovom mubarek tijelu. Oni to povezuju sa četrnaest različitih slovnih početaka 29 kur’anskih sura (kao ELIF LAAAAAAMMMMMMMIIIIIM, JA SIIIIIIIN, HA MIIIIIIIM, KAAAAAAF i dr.). Jedino što u kur’anskom tekstu asocira na odzvanjanje i odjekivanje jesu tih 14 različitih melodija/odjeka. Dragi Allah najbolje zna.²⁷

ZAKLJUČAK: Da li je na ovaj način Objava dolazila i drugim poslanicima, ili je to samo odlika najodabranijeg Poslanika, sallallahu 'alejhi ve alihī ve selleme, teško je dokučiti iz dostupne nam literature, ali činjenica je da je na ovaj način objavljen skoro sav Kur'an.

- ¹ Vidi: Ebu Davud, *Sunen*, 4/230, hadis 4738.
- ² Vidi: Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 6/484, hadis 7071.
- ³ Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 1/25-6, hadis 2.
- ⁴ Op. cit., 1/29.
- ⁵ Sura El-Muzzemmil, 5. (إِنَّا سْتَفِئِي عَلَيْكَ قَوْلًا تَنبِيًا)
- ⁶ Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 1/39, hadis 4.
- ⁷ Vidi: Isto, 1/570, hadis 370.
- ⁸ Vidi: Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 17/451, hadis 24749.
- ⁹ Ibn Džerir Et-Taberi, *Džami' ul-bejan fi te'vilil-Kur'an*, 12/80.
- ¹⁰ Vidi: Muslim, *Sahih*, 4/1817, hadis 2335.
- ¹¹ Muslim, *Sahih*. Navedeno prema: Ali Nasif, *Et-Tadžul-džami'u...*, 3/251.
- ¹² Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 7/643, hadis 4329.
- ¹³ Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 3/718, hadis 1789.
- ¹⁴ Buharija, *Sahih*. Navedeno prema: Ali Nasif, *Et-Tadžul-džami'u...*, 4/191.
- ¹⁵ Vidi: Et-Tirmizi, *Sunen*, 5/326, hadis 3173. Prvih deset ajeta sure El-Mu'minun koji u cijelosti glase: „Spasili su se vjernici, oni koji molitvu svoju ponizno obavljaju, i koji ono što ih se ne tiče izbjegavaju, i koji milostinju udjeljuju, i koji stidna mjesta svoja čuvaju, - osim od žena svojih ili onih koje su u posjedu njihovu, oni, doista, prijekor ne zaslužuju; - a oni koji i pored toga traže, oni u zlu sasvim pretjeruju -; i koji o povjerenim im amanetima i obavezama svojim brigu brinu, i koji molitve svoje na vrijeme obavljaju, - oni su dostojni nasljednici,

(koji će džennet naslijediti, oni će u njemu vječno boraviti).“

¹⁶ Muhammed, Abdul-Azim Ez-Zerkani, *Menahilul-irfan fi ulumil-Kur'an*, 1/47.

¹⁷ Vidi: El-Askalani, op. cit., 1/28., i Es-Sujuti, op. cit., 1/59.

¹⁸ Vidi: Menna' El-Kattan, op. cit., str. 33-34.

¹⁹ Muhamed Tufo, op. cit., str. 322.

²⁰ Vidi: Menna' El-Kattan, *Sažeti...*, str. 16.

²¹ Es-Sujuti, op. cit., 1/59.

²² Vidi: El-Askalani, *Fethul-Bari*, 13/461, hadis 7481.

²³ „Vjerovatno se ovdje radi o uobičajnom stanju klonulosti kojom bi Poslanik bio obuhvaćen prilikom vahja.“ Vidi: Menna' El-Kattan, *Sažeti ...*, str. 15.

²⁴ Vidi: Muslim, *Sahih*, 1/300, hadis 400.

²⁵ Prema Klaiću: „Grčka riječ (paroxysmós - draženje, ljutina, gorčina) ima značenje: oštra forma proživljavanja nekog osjećaja (npr. paroksizam gnjeva, očaja), vrhunac, kulminacija nekog uzbuđenja uopće.“

²⁶ Vidi: Es-Sujuti, op. cit., 1/30.

²⁷ Vidi: Sadrud-din El-Kunevi, *Idžazul-bejan...*, Uvod od Abdul-Kadir Ataa, str. 16-25.

Tabelarni prikaz vrsta objave

Tabelarni prikaz vrsta objave (načini dostavljanja i prijema)

PRVA VRSTA: NADAHNUĆEM			
1. Nadhnuće u općem smislu		2. Nadahnuće u posebnom smislu	3. Istiniti snovi
<i>Tjelesni svijet</i>	<i>Duhovni svijet</i>	<i>Odabrani Allahovi robovi</i>	
a. Flora - Zemlja - nebesa b. Fauna - pčela	Meleki - od Allaha	a. Musaova alejhis-selam majka b. Isaovi alejhis-selam učenici c. vjerovijesnici alejhimus-selam d. Muhammed sallallahu alejhi ve alihi ve selleme e. pojedinci iz Ummeta Muhammedova a.s. f. nadahnuće ljudi od strane odabranih Allahovih robova	a. snovi vjesnika b. snovi vjernika
<i>Sinteza - čovjek</i>			
<i>Božansko</i>	<i>Šejtansko</i>		
- ilhâm	a. općenito svi ljudi b. šejtanski odabranici i štićenici c. međusobno nadahnuće šejtana ljudskih i džinskih		

DRUGA VRSTA: ILI IZA ZASTORA		
4. Govor Allaha Uzvišenog u njegovom, sallallahu 'alejhi ve selleme, snu	5. Posredni govor Allaha Uzvišenog	6. Neposredni govor Allaha Uzvišenog

TREĆA VRSTA: ILI DA POŠALJE IZASLANIKA KOJI, NJEGOVIOM DOZVOLOM, OBJAVLJUJE ONO ŠTO ON ŽELI		
7. Pojava meleka u ljudskom obliku	8. Pojava meleka u njegovom naravnom obliku	9. Pojava meleka slično glasu zvona

Literatura

PRIJEVODI KUR'ANA

Kur'an, preveo sa arapskog Hadži Ali Riza Karabeg
(Human Appeal International)

Kur'an Časni, preveli Hafiz Muhamed Pandža i
Džemaludin aušević (Human Appeal Int.)

Kur'an sa prevodom, preveo Besim Korkut, Medina.

Kur'an, sa arapskog na bosanski preveo Mustafa
Mlivo, dipl. inž., II izdanje, Bugojno, 1995.

Kur'an, sa prijevodom na bosanski jezik, preveo Enes
Karić, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995.

1. Abadi, allame Ebut-Tajjib Muhammed Šemsul-Hakkil-'Azim, *'Avnul-ma'bud - šerhu suneni Ebi Davud*, Darul-fikr, Kairo.
2. Abdul-Baki, Fuad Muhammed, *El-Mu'džemul-mufehres li elfazil-Kur'anil-kerim*, Darul-hadis, Kairo.
3. Ahmed b. Hanbel, *Musned*, Darul-me'arif, Kairo.
4. El-Alusi, Šihabud-din, *Ruhul-me'ani fi tefsiril-Kur'anil-'azimi ves-sebi'l-mesani*, Darul-kutubil-'ilmijje, Bejrut, 1994.
5. Ali ibn Ebi Talib, *Staza rječitosti - govori, pisma i izreke*, sabrao Es-Sejjid Eš-Šerif Er-Radi, prijevod Rusmir Mahmutćejahić, Zagreb, 1994.
6. El-Askalani, Ibn Hadžer, *Fethul-Bari bi šerhi Sahihil-Buhari*, Darur-rejjan lit-turasi, Kairo.
7. El-Bezzar, Ebu Bekr Ahmed, *Musned*, Muessesetu ulumil-Kur'an, Bejrut, 1409.h.
8. El-Brusevi, imam Isma'il El-Hakki, *Tefsiru ruhul-me'ani*, Darul-fikr, Kairo.
9. Bevrnja, Adnan M., *Hazreti Fatima - kćerka Allahova Poslanika*, Press Orienta, Sarajevo 1418/1997.

10. Čelebić, Midhat i Abdullah: *Ilmihal – udžbenik islamske pouke, Knjiga I*, Muftijstvo Zenica, 1995.
11. Čelebić, Midhat, *Put Islama kroz prostor i vrijeme*, Sarajevo, Ilmija Bosne i Hercegovine, 1995.
12. Čelebić, Midhat, *Suština Islama*, Sarajevo, 2000.
13. Ebu Davud, Sulejman, *Sunen*, Darul-hadis, Kairo.
14. El-Dževzije, Ibn Kajjim, *Zadul-me'ad fi hedji hajrit-ibad*, Bejrut, 1987.
15. Handžić, Mehmed, *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*, Sarajevo, 1972.
16. El-Hašimi, Muhamed Ali, *Šahsijjetul-muslim*, Darul-bešairil-islamijje, Bejrut, 1993/1414.
17. Ibn Hišam, Abdul-Melik, *Es-siretun-nebevijjetu*, Darul-džil, Bejrut, 1411.h.
18. Ibni Kesir, Isma'il, *Tefsirul-Kur'anil-Azim*, Damask, 1994.
19. Ibni Madže, Ebu Abdullah, *Sunen*, Darul-hadis, Kairo.
20. Ibni Sirin, *Veliki tumač snova*, prijevod Salih Ibrišević, Sarajevo, 1996.
21. El-Isbahani, Ebu Nu'ajm, *Hijjetul-evlija*, Darul-kitabil-'arebijj, Bejrut, 1967.
22. Karić, Enes, *Tefsir - uvod u tefsirske znanosti*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995.
23. El-Kattan, Menna', *Mebahis fi 'ulumil-Kur'an*, Kairo, 1997.
24. El-Kattan, Menna', *Sažeti prikaz nauke o Kur'anu*, priprema i prijevod Muhamed Đuliman, Beč, 1998.
25. El-Kunevi, Sadrud-din, *I'džazul-bejan fi te'vil ummil-Kur'an*, Uvod: Abdul-Kadir Ahmed Ata, Darul-kutubil-hadise, Kairo 1970.
26. El-Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed, *Džami'ut-bejan li ahakamil-Kur'an*, Darul-hadis, Kairo, 1996.
27. Klaić, Bratoljub, *Riječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1988.

28. Mahmud, Abdul-Halim, *Isra i Mi'radž*, prijevod sa arapskog i bilješke: Ismail Ahmetagić, El-Kalem, Sarajevo, 1995.
29. El-Menavi, Abdur-Reuf, *Fejdul-Kadir*, El-Mektebetu lit-tidžaretil-kubra, Kairo, 1356. h.
30. Mlivo, Mustafa, *Index riječi Kur'ana*, Bugojno, 1997.
31. El-Mubarekfuri, Safijur-Rahman, *Zapečaćeni džennetski napitak*, (Prijevod: Subhija Hadžimejlić-Skenderović) Sarajevo, Visoki saudijski komitet za pomoć Bosni i Hercegovini, 1996.
32. El-Mubarekfuri, Safijur-Rahman, *Er-Rehikul-mahtum*, Rijad-Damask, 1994
33. Muftić, Teufik, *Arapsko-bosanski rječnik*, El-Kalem, III izdanje, Sarajevo 1997.
34. El-Munziri, Abdul-Azim, *Et-Tergib vet-terhib minel-hadisish-šerif*, Darul-fikr, Bejrut, 1993.
35. Muslim, Ibn Hadždžadž, *Sahih*, Daru-hadis, Kairo.
36. Nasif, Ali, *Et-Tadžul-džami'u lil-usuli fi ehadis-Resuli, sallallahu 'alejhi ve selleme*, Isatnbul, 1961.
37. En-Nesai, Ebu Abdur-Rahman, *Sunen*, Darur-rejjan lit-turas, Kairo.
38. En-Nevevi, Ebu Zekerija, *Sahihu Muslime bi šerhin-Nevevi*, Saad Suubbar, Publishers and Distributors.
39. En-Nevevi, Ebu Zekerija, *Rijadus-salihin*, Darul-kutubil-ilmije, Bejrut.
40. Salih, Subhi, *Mebahisu fi 'ulumil-Kur'an*, Darul-'ilmi lil-melajin, Bejrut.
41. Siraj ad-Din, Abu Bekr (Martin Lings), *Muhammed, život njegov osnovan na vrelima najstarijim*; prijevod i bilješke Rusmir Mahmutćehajić, Oslobođenje, Sarajevo, 1995.
42. Es-Sujuti, šejhul-Islam Dželalud-Din Abdur-Rahman, *El-Itkanu fi 'ulumil-Kur'an*, Kairo.

43. Es-Sujuti, šejhul-Islam Dželalud-Din Abdur-Rahman, *Ed-durrul-mensur fit-tefsiril-me'sur*, Darul-kutubil-'ilmijje, Bejrut.
44. Et-Tabatabaj, Sejjid Muhammed Husejn, *El-Mizanu fi tefsiril-Kur'an*, Kom.
45. Et-Taberi, Muhammed ibn Džerir, *Džami'ul-bejan fi tefsiril-Kur'an*, Darul-ma'arife, Bejrut.
46. Et-Tirmizi, Ebu 'Isa Muhammed, *Sunen*, Darul-hadis, Kairo.
47. Tufo, Muhamed, "*Temelji tefsirske nauke (Usuli-tefsir)*", Glasnik Islamske vjerske zajednice Kraljevine Jugoslavije (Sarajevo), V (novembar, 1937), br. 11.
48. Ez-Zamahšeri, Ebul-Kasim Mähmud ibn 'Umer, *El-Keššafu 'an hakaikit-tenzili ve 'ujunil-ekavili fi vudžuhit-te'vil*, Darul-fikr, Kairo.
49. Ez-Zirikli, Hajrud-Din, *El-E'alam*, Darul-ilmi lil-melajin, Bejrut, 1990.
50. Ez-Zerkani, Muhammed, Abdul-'Azim, *Menahilul-'irfan fi ulumil-Kur'an*, Darul-fikr, Kairo.

SADRŽAJ

UMJESTO PREDGOVORA.....	5
UVOD.....	11
PRVA VRSTA: NADAHNUĆEM	19
<i>Prvi način: nadahnuće u općem smislu</i>	<i>19</i>
<i>Drugi način: nadahnuće u posebnom smislu</i>	<i>38</i>
<i>Treći način: Istiniti san</i>	<i>44</i>
DRUGA VRSTA: ILI IZA ZASTORA	61
<i>Četvrti način: govor Allaha Uzvišenog u njegovom, sallallahu 'alejhi ve selleme, snu</i>	<i>61</i>
<i>Peti način: posredni govor Allaha Uzvišenog.....</i>	<i>65</i>
<i>Šesti način: neposredni govor Allaha Uzvišenog</i>	<i>68</i>
TREĆA VRSTA: ILI DA POŠALJE IZASLANIKA KOJI, NJEGOVOM DOZVOLOM, OBJAVLJUJE ONO ŠTO ON ŽELI.....	71
<i>Sedmi način: pojava meleka u ljudskom obliku.....</i>	<i>71</i>
<i>Osmi način: pojava meleka u njegovom naravnom obliku.....</i>	<i>85</i>
<i>Deveti način: pojava meleka slično glasu zvona.....</i>	<i>94</i>
TABELARNI PRIKAZ VRSTA OBJAVE	105
LITERATURA	108

*“Nijednom
čovjeku nije dato
da mu se Allah
obraća osim na
jednom od tri
načina:
nadahnućem, ili
iza zastora, ili da
pošalje izaslanika
koji, Njegovom
voljom, objavljuje
ono što On želi. -
On je, zaista,
Uzvišen i Mudar”*

(Sura eš-Šura, 51)